Gregorijansko pjevanje u udžbenicima za osmi razred osnovne škole i prvi razred gimnazije

Gross, Ema

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Music Academy / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:116:507704

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK

EMA GROSS

Gregorijansko pjevanje u udžbenicima za osmi razred osnovne škole i prvi razred gimnazije. Kritički osvrt na načine obrade teme i anketno ispitivanje usvojenosti tematike.

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK

DIPLOMSKI RAD

Mentor: nasl. izv. prof. dr. sc. Hana Breko Kustura

Studentica: Ema Gross

Akademska godina: 2017./2018.

ZAGREB, 2018.

DIPLOMSKI RAD ODOBRIO MENTOR

nasl. izv. prof. dr. sc. Hana Breko Kustura

_____

Potpis

U Zagrebu, _____

Diplomski rad obranjen _____

POVJERENSTVO:

1. _____

2. _____

3. _____

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE AKADEMIJE

Zahvaljujem se mentorici nasl. izv. prof. dr. sc. Hani Breko Kustura na iskazanom povjerenju, stručnim savjetima i podršci u izradi ovog rada.

Zahvaljujem se profesorima osnovnih i srednjih škola s područja Samobora i Zagreba na svesrdnoj suradnji u provođenju anketnog istraživanja.

Sažetak

Diplomski rad „Gregorijansko pjevanje u udžbenicima za osmi razred osnovne škole i prvi razred gimnazije. Kritički osvrt na načine obrade teme i anketno ispitivanje usvojenosti tematike“ bavi se problematikom teme srednjeg vijeka i načinom njene obrade u udžbenicima koji se koriste u nastavi Glazbene kulture, odnosno Glazbene umjetnosti.

Prije analize sadržaja u udžbenicima nalazi se poglavlje o trenutnim saznanjima i sažeta definicija, kao povijesni pregled nastanka gregorijanskog pjevanja. Tekstovne sadržaje udžbenika za osnovnu školu te udžbenik za srednju školu s dvogodišnjim programom glazbene umjetnosti citirani su u cijelosti, a kod preostalih gimnazijskih udžbenika za Glazbenu umjetnost, citirani su pojedini, bitni dijelovi za razradu ove teme. U analizu sadržaja uvršteni su i slušni primjeri te analize slikovnih prikaza koji prate sadržaj udžbenika. Odabrani su osnovnoškolski udžbenici koji se susreću u praksi nastave glazbene kulture i tri gimnazijska udžbenika koji prate program četverogodišnjeg, odnosno dvogodišnjeg slušanja predmeta glazbene kulture.

Teze iznesene u ovom diplomskom radu potkrijepljene su anketnim istraživanjem provedenim na učenicima osmih razreda osnovne škole i prvog razreda gimnazije kako bi se potvrdilo mnoštvo nepreciznih, a ponekad i netočnih informacija proizašlih iz neaktualnih spoznaja pojedinih udžbenika.

Ključne riječi: gregorijansko pjevanje, srednji vijek, crkvena glazba srednjeg vijeka, Grgur I. Veliki, udžbenici za osmi razred Glazbene kulture, udžbenici za prvi razred gimnazije Glazbene umjetnost.

Summary

This paper called 'Gregorian chant in textbooks for elementary school and high school. Analysis of the content and questionnaire about the acquisition of the theme' deals with the issues of the interpretation and the methods of terms in the music of the middle age in textbooks used in Elementary School and High Schools in Croatia.

Before the analysis of the content in the textbooks, there is a chapter about current acknowledgement and definition, with a historical overview of the Gregorian chant's occurrence. Texts in the textbooks for elementary school are quotet entirely, unlike the few important parts, quoted parts of the text in the textbooks for high school are important for the analysis. Except the text, this paper analyzes aural and visional examples which follow the content of the textbook. Analyzed Textbooks are the most commonly used in classrooms in the Croatian school system.

The Thesis presented in this paper are supported with special questionnaires tested on students from age fourteen to age fifteen (end of elementary school / begining of the high school). This questionnaire wanted to confirm a lot of imprecise and sometimes untrue information resulting with outdated acknowledgments in textbooks.

Key words: gregorian chant, middle age, church music of the middle age, Gregory the Great, music textbooks for elementary school, music textbooks for high school.

Sadržaj

1. Uvod ... 1
2. Gregorijansko pjevanje: Definicija pojma ... 2
3. Terminološki ekskurs: Gregorijansko pjevanje vs. Gregorijanski koral ... 4
4. Analiza udžbenika za osmi razred osnovne škole za predmet Glazbena kultura ... 5
   4.1. Ljiljana Ščedrov i Saša Marić, *Glazbena osmica* ... 5
      4.1.1. Tekstovni sadržaj udžbenika ... 5
      4.1.2. Likovni sadržaj udžbenika ... 6
      4.1.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu ... 6
      4.1.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika ... 6
      4.1.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika ... 7
      4.1.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu ... 8
   4.2. Vlasta Dvořák, Margita Jeličić Špoljar i Eva Kirchmayer Bilić, *Allegro 8 - u glazbenom svijetu* ... 9
      4.2.1. Tekstovni sadržaj udžbenika ... 9
      4.2.2. Likovni sadržaj udžbenika ... 10
      4.2.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu ... 10
      4.2.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika ... 10
      4.2.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika ... 10
      4.2.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu ... 11
   4.3. Nevenka Raguž, Tonka Lazarić, Zoran Štefanac i Ante Gašpardi, *Svijet glazbe 8* ... 12
      4.3.1. Tekstovni sadržaj udžbenika ... 12
      4.3.2. Likovni sadržaj udžbenika ... 12
      4.3.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu ... 13
      4.3.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika ... 13
      4.3.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika ... 14
      4.3.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu ... 14
5. Analiza udžbenika za prvi razred gimnazije s dvogodišnjim programom za predmet Glazbena umjetnost ... 16
   5.1. Nataša Perak-Lovričević i Ljiljana Šćedrov, *Glazbeni kontakti 1*. ... 16
      5.1.1. Tekstovni sadržaj udžbenika ... 16
      5.1.2. Likovni sadržaj udžbenika ... 17
      5.1.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu ... 17

5.1.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika 17
5.1.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika 18
5.1.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu 18
6. Analiza udžbenika za prvi razred gimnazije s četverogodišnjim programom za predmet Glazbena umjetnost 19
6.1. Nataša Perak-Lovričević, Ljiljana Ščedrov, Ružica Ambruš Kiš: *Glazbeni susreti 1. Vrste* 19
6.1.1. Tekstovni sadržaj udžbenika 19
6.1.2. Likovni sadržaj udžbenika 20
6.1.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu 21
6.1.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika 21
6.1.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika 22
6.1.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu 22
6.2. Nada Medenica: Glazbena umjetnost 1. 24
6.2.1.Tekstovni sadržaj udžbenika 24
6.2.2.Likovni sadržaj udžbenika 25
6.2.3.Slušni primjeri predloženi za cjelinu 26
6.2.4.Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika 26
6.2.5.Analiza likovnog sadržaja udžbenika 26
6.2.6.Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu 27
7. Istraživanje: anketni upitnik – Poznavanje Gregorijanskog pjevanja 28
7.1. Cilj istraživanja 28
7.2. Provođenje istraživanja 28
7.3. Sudionici istraživanja 29
7.4. Izbor i pojašnjenje anketnih pitanja i ponuđeni odgovori 30
7.5. Rezultati istraživanja na učenicima osmog razreda osnovnih škola 33
7.6. Rezultati istraživanja na učenicima prvog razreda opće, matematičke i klasične gimnazije 37
7.7. Komentari rezultata istraživanja 41
8. Zaključak 43
9. Literatura 44

1. Uvod

Gregorijansko se pjevanje oduvijek smatralo polazišnim uzorom sakralne glazbe, tako da je potpuno legitimno reći kako ta tematika zaslužuje ravnopravan tretman u udžbenicima glazbene kulture i glazbene umjetnosti kao i svi drugi obrađeni pojmovi kroz sva glazbena razdoblja u povijesti glazbe. Ono je kao takvo važan dio povijesti glazbe, koje je postavilo korijene za razvitak mnogih drugih načina pjevanja. Danas je gregorijansko pjevanje tematika koja se provlači kroz mnoga muzikološka i medijevistička istraživanja, budući da je i danas fascinacija takvim pjevanjem koje obogaćuje bogoslužje zapadne rimokatoličke crkve velika.

Analiza je pokazala kako je u udžbenicima za osnovnu i srednju školu, povijest gregorijanskog pjevanja neprecizno definirana i objašnjena tek u kratkim crtama. Prečesto je izvedena iz konteksta kojemu je pripadala u povijesti srednjovjekovne crkvene glazbe. Kod teme gregorijansko pjevanje, mjesta i vremena njegova nastanka te autorizacije, autori često slijede pomalo zastarjele teorije. Detaljnom analizom tekstovnog, likovnog i auditivnog sadržaja udžbenika, pokušat će se prikazati pogrešne, ali i dobre teze i informacije pronađene u udžbenicima kojima se koriste glazbeni pedagozi u Hrvatskoj. Anketnim istraživanjem se želi odrediti razina opće obaviještenosti tematike gregorijanskog pjevanja, s obzirom na ponuđenu literaturu, odnosno, udžbenike pisane za osnovnu školu i udžbenike svih gimnazijskih programa.

2. Gregorijansko pjevanje: Definicija pojma

Gregorijansko pjevanje označuje jednoglasan napjev, pjevan u službi bogoslužja zapadne Rimske crkve. Za vrijeme vladavine karolinške dinastije u Franačkoj državi, gdje su franački kantori pjevali korale po uzoru na one rimskih crkvenih pjevanja, rodilo se gregorijansko pjevanje, gotovo univerzalan način pjevanja u cijeloj srednjovjekovnoj zapadnoj i središnjoj Europi s izuzetkom Milanske biskupije (McKinnon, 2001). Njegova glavna funkcija je uglazbljenje sakralnog teksta na latinskom jeziku. Najčešće ga izvodi solist ili manja grupa (rjeđe zbor). Određenim uglazbljenim rečenicama težnja je naglasiti duhovnost i nematerijalnost liturgije, čime se naglasak stavlja na prisutnost Božjeg duha, a ne njegovog materijalnog postojanja (Hiley, 2009).

Važno je, svakako, objasniti i događaje koji su prethodili nastajanju franačkog gregorijanskog korala. U Rimu, prvenstveno u lateranskoj bazilici, crkvama i samostanima, papinsko bogoslužje pratilo je starorimsko pjevanje. O starorimskom pjevanju i njegovoj glazbenoj tradiciji svjedoče pisani kodeksi u razdoblju između kraja XI. i prve polovine XIII. st., iako je njegov začetak puno raniji (Hucke i Dyer, 2001). Jedna od važnijih institucija i autoritet za gregorijansko pjevanje, uz samostane, bila je i rimska *Schola cantorum*. U starim bazilikama izraz *Schola cantorum* značio je ograđeni pravokutni prostor na povišenom mjestu nasuprot prezbiteriju u glavnoj lađi, gdje su bili smješteni pjevači. Kasnije označava školu pjevanja i sastav. Glavna zadaća *Scholae* bila je vjerodostojno širenje kulture gregorijanskog pjevanja, za što je bila posebno odgajana. Progonstvom papa u Avignon, pjevačke škole su pomalo nestajale, a papa Urban V. ih je bulom iz 1370. godine ukinuo (Tkalec, 2009). Vjeruje se kako je začetnik *Schole cantorum* papa Grgur I. Veliki (pontifikat od 590. godine do 604. godine). Početkom srednjeg vijeka, samostani su preuzeli ulogu zapisa i čuvanja pjevanih napjeva gdje su ih, najčešće redovnici zapisivali i prepisivali u skriptorijima – mjestu gdje su se izrađivale, odnosno prepisivale knjige: svitci i kodeksi (Dyer, 2014). Gregorijansko pjevanje svoj puni procvat doživjelo je krajem devetog stoljeća u Franačkoj državi za vrijeme dinastije Karolinga. Radi njihovih osvajanja, posebice oslobođenja Italije od Langobarda kojom je Italija (i Rim) pripala papinskom, a ne bizantskom autoritetu, praksa gregorijanskog pjevanja se proširila po cijeloj zapadnoj i središnjoj Europi, osim u milanskoj biskupiji. Franačka crkva pod novoosnovanom karolinškom dinastijom Pipina III. Karolinga (na vlasti od 751. godine do 768. godine) bila je daleko više orijentirana na Rim nego prije. 750. godine, Pipin je poslao dva izaslanika u Rim – jednog iz Eichstätta, te Franka Fulrada iz Kraljevske

Bazilike Svetog Denisa, kako bi dobio odobrenje za svrgavanje Merovinškog kralja i njegovih nasljednika (Hiley, 1993). Potom je, novi i prvi karolinški kralj franačke države, Pipin III. primio posjet pape Stjepana II. 754. godine. Zajedno s rimskim svećenicima i (pretpostavlja se) *Scholom cantorum*, u nekoliko mjeseci, papa je posjetio Kraljevsku Baziliku Svetog Denisa i ostala crkvena središta franačke države. Već za tog posjeta, papa je mogao čuti nastojanja Pipina Malog u potiskivanju galikanske liturgije pjevanjem prilagođenog rimskog korala – gregorijanskog pjevanja (McKinnon, 2001).

Papi Grguru I. Velikom se pripisuje važan doprinos u razdoblju ranog srednjeg vijeka. Identificiran je kao najznačajnija figura u razvoju rimske liturgije i pjevanja. Njegova uloga na području crkvene glazbe i crkvenog pjevanja jasno je opisana u predgovoru jedne misne knjige nastale 800. godine u talijanskom gradu Monza. U njoj se navodi da je Grgur, biskup rimski (tj. papa) obnovio glazbeno naslijeđe svojih praotaca i složio malu glazbenu knjižicu, koja se u literaturi naziva antifonarij, namijenjenu pjevanju male skupine crkvenih pjevača - *Schole cantorum* (Breko Kustura, 2018). Na ikonografskim prikazima često je prikazan s golubicom, nadahnućem Duha Svetoga, uz čiju je pomoć reformirao ondašnje pjevanje za vrijeme rimskog bogoslužja. Nedavno su mnogi znanstvenici zagovarali znatno smanjenu ulogu Grgura I. Velikog u stvaranju ove reforme, ali većina ipak ne bi htjela negirati njegovu ulogu u stvaranju ove važne tradicije (McKinnon, 2001).

U 9. stoljeću su pronađeni prvi notni zapisi gregorijanskog pjevanja, zapisani neumama raznih vrsti srednjovjekovne notacije. Danas se napjevi transkribiraju suvremenom notacijom, kako bi se približili lakšem čitanju, ali treba imati na umu da gregorijansko pjevanje nije samo slijed notnih vrijednosti i visina, već da se u izvođačkoj praksi treba naznačiti i njegova liturgijska funkcija, poželjno uz konzultiranje originalnih izvora. Gregorijansko pjevanje zapisano je kao podsjetnik *cantoru* za slijed melodije, te se konzultacijom originalnih izvora može dobiti bolji uvid u ostale glazbene parametre (Tkalec, 2008). Danas je sačuvano ukupno šest najstarijih glazbenih knjiga iz 8. stoljeća koje su služile u misnom slavlju, ali bez notacije! Gregorijansko pjevanje nije zapisano u tonskom sustavu durskih i molskih ljestvica, već glazbenim modusima - Protus, Deuterus, Tritus i Tetradus, od kojih svaki ima autentičnu i plagalnu varijantu (Breko Kustura, 2018).

3. Terminološki ekskurs: Gregorijansko pjevanje vs. Gregorijanski koral

Iako je na hrvatskom području termin gregorijanski koral jednako uvriježen kao i gregorijansko pjevanje, preporuča se koristiti termin gregorijansko pjevanje radi približavanja suvremenom europskom načinu imenovanja (tal. *Canto gregoriano*; franc. *Chant gregoriene*; njem. *Gregorianischer Gesang*). Razlog tome je i podrijetlo riječi koral koja dolazi od riječi chorus (zbor) te u povijesti glazbe označava protestantsko crkveno pjevanje (Martinjak, 1997). Također, kod izbora termina treba imati na umu izvođačku praksu u kojoj riječ pjevanje radi veći pomak k izvođačkoj praksi, odnosno, prikazuje da je kod gregorijanskog pjevanja bitna i njegova pjevana liturgijska i glazbena funkcija, budući da riječ koral može biti i naziv za pjesme himničkog značaja u liturgiji njemačke Protestantske crkve (protestantski koral) (S.N. Koral, 2018).

4. Analiza udžbenika za osmi razred osnovne škole za predmet Glazbena kultura

4.1. Ljiljana Ščedrov i Saša Marić, *Glazbena osmica*

Udžbenik za glazbenu kulturu u osmom razredu osnovne škole. Ur. Ružica Ambruš-Kiš. Izdavač: Profil, Zagreb, 2014.

4.1.1. Tekstovni sadržaj udžbenika

N.[1][1] SREDNJI VIJEK (od 5. do 15. stoljeća)

N. Crkvena glazba

T.[1] „Kršćanstvo se počelo širiti Europom nakon pada Rimskoga Carstva u 5. stoljeću. Crkva je tada imala vodeću ulogu u svim područjima života: vjeri, politici, obrazovanju, kulturi i umjetnosti. Crkvene je obrede pratilo pjevanje, a središta skladanja i izvedbe glazbe postaju samostani i kasnije katedrale. U cijelom su srednjem vijeku glazbenici bilo istodobno i svećenici. Svećenici i vjernici upućivali su dio svojih molitvi Bogu pjevajući jednostavne melodije – korale. Pjevanje je pojačavalo vjerske osjećaje i olakšavalo pamćenje crkvenih tekstova. Korali se pjevaju i danas u crkvama tijekom bogoslužja. Vjerski napjevi Katoličke crkve zovu se gregorijanski koral u čast papi Grguru I. Velikom. Istražite zašto su baš njemu u čast tako nazvani.“[2]

Poslije odlomka o crkvenoj glazbi, slijedi kratak odlomak o glazbi ranih kršćana.

N. Gregorijanski koral

T. „Gregorijanski koral uvijek je jednoglasan i pjeva se *a capella* bez instrumentalne pratnje. U to vrijeme još nije bilo notacije te su učenici korale učili napamet. Melodije gregorijanskoga korala stvaraju dojam lebdenja i zvuče gotovo nadzemaljski: dijelom zbog tonske građe srednjovjekovnih ljestvica (modusa), a dijelom zbog odsudstva metrike, odnosno pravilne izmjene teških i lakih doba. Ritam melodije korala usklađen je s tekstom koji je uvijek na latinskom jeziku. Unatoč tomu što srednji vijek ostavlja dojam dugog uspavanog

[1] N = naslov; T = tekst
[2] Str. 54.

razdoblja bez velikih promjena, u njemu su glazbenici ostvarili dva velika glazbena otkrića – notaciju i višeglasje – koja slobodno možemo usporediti s otkrićem kotača.“[3]

N. Notacija

T. „Bez izuma notacije glazba prošlosti bila bi zaboravljena. Problem zapisivanja melodije nije bilo jednostavno riješiti. Glazbenici su u 6. stoljeću započeli znakovima iznad teksta zapisivati visine tonova, ali ne i njihova trajanja. Postupnim dodavanjem crta sve su točnije bilježili tonske visine. U 13. stoljeću, zbog daljnjeg razvoja višeglasja, glazbeni uvode znakove za trajanje tonova.“[4]

4.1.2. Likovni sadržaj udžbenika

U udžbeniku se nalazi fotografija Crkve Notre Dame u Parizu te unutrašnjost katedrale u Amiensu, ilustracija pape Grgura I. uz koju piše „ (..) po kojemu gregorijanski koral nosi naziv, reformirao je crkveno pjevanje.“ Sadrži i slikovne primjere notacija:

1. „Notni su se znakovi pisali oko jedne ili više crta raznih boja. U ovom rukopisu iz 12. stoljeća oko zelene i crvene.“

2. „Kvadratnim oblikom notacije na četirima crtama bilježile su se koralne melodije u 13. stoljeću. Upotrebljava se i danas u liturgijskim knjigama Katoličke crkve.“[5]

4.1.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu

♪ Dođi, Duše Sveti *(Veni Sancte Spiritus),* gregorijanski koral uz pitanja o izvođačima, smjeru kretanja melodije, kucanju doba, te glazbenom slogu.

Predložena su još dva primjera – jedan za srednjovjekovnu višeglasnu crkvenu glazbu te jedan za svjetovnu.

4.1.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika

Udžbenik započinje dobrim i sažetim uvodnim rečenicama koje objašnjavaju dominantnu ulogu crkve kroz razdoblje srednjeg vijeka. Međutim, teza da su svi glazbenici srednjeg vijeka

[3] Str. 55.
[4] Str. 56.
[5] Str. 56.

bili svećenici, pogrešna je. Poznato je da su u srednjem vijeku djelovali i glazbenici koji su izvodili skladbe svjetovne tematike – trubaduri, troveri, *minesingeri, meistersingeri,* žongleri i ostale skupine putujućih glazbenika, koji su te skladbe i svirali na srednjovjekovnim instrumentima (Lord, 2008). Ako su se autorice ovom tezom i referirale na crkvenu glazbu i gregorijansko pjevanje, takva teza je također pogrešno iskorištena. Budući da Grout u svojoj knjizi definira gregorijansko pjevanje kao službenu liturgijsku glazbu obreda rimokatoličke crkve, koju su jednoglasno, na latinskom jeziku, pjevali muški glasovi (Grout, 1960), gregorijansko pjevanje nisu izvodili isključivo svećenici, đakoni i subđakoni, već i ostali muški članovi crkvene zajednice, boljih glazbenih sposobnosti i, poželjno, s osnovama glazbenog obrazovanja. Gregorijansko pjevanje njegovali su i ženski samostani poput poznatog benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru (Breko Kustura, 2008). Ta teza se već i u udžbeniku, u sljedećoj rečenici gdje se spominje zajednička molitva, odnosno pjevanje svećenika i vjernika – pobija. Odlomak završava istraživačkim zadatkom namijenjenom učenicima, u kojem se od njih traži otkrivenje povezanosti Grgura I. Velikog i gregorijanskog pjevanja.

Cijeli odlomak posvećen gregorijanskom pjevanju napisan je jasno i sažeto s većinom informacija potrebnih učenicima osnovnih škola. Pohvalno je usporediti otkrivanje notacije i višeglasja s otkrićem kotača, jer je učenicima dobro skrenuti pažnju na razdoblje srednjeg vijeka, koje je iznjedrilo temelje za mnoga kasnija razdoblja.

Posljednji odlomak u udžbeniku koji govori o notaciji srednjeg vijeka spominje razne tipove notacije koje su se razvijale kroz stoljeća. Iako u odlomku nema pogrešnih navoda, učenicima bi svakako dobro došli i slikovni prikazi svih vrsta notacija, uz dodatna pojašnjenja.

4.1.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika

Posebice je zanimljiv prikaz unutrašnjosti katedrale u Amiensu, koji govori o prostor u kojem se izvodilo gregorijansko pjevanje, što je potrebno učenicima kako bi bolje shvatili njegovu funkciju i važnost. Prikazi dviju vrsta notacije dobro su odabrani, međutim, ne piše o kojim se izvorima radi, što je svakako poželjno vidjeti, kako bi se znalo i područje gdje je izvor zapisan.

4.1.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu

Koral Dođi, Duše Sveti *(Veni Sancte Spiritus)* u izvedbi je muškog ansambla *Schola Cantorum of Amsterdam Students,* dirigent je Wim van Gerven. Primjer je primjeren gradivu i tematici koja se obrađuje budući da ga jednoglasno izvode muški pjevači na latinskom jeziku. Pitanja uz primjer o kretanju melodije (kreće li se melodija postepeno ili skokovito), kao i ona o kucanju doba i ritma također su dobro odabrana kako bi učenici prepoznali neke od glavnih glazbenih parametara prisutnih u gregorijanskom pjevanju – postepeno kretanje melodije i izostanak metrike, to jest slobodan ritam koji slijedi infleksiju latinskog teksta koji se pjeva.

4.2. Vlasta Dvořák, Margita Jeličić Špoljar i Eva Kirchmayer Bilić, *Allegro 8 - u glazbenom svijetu*

Udžbenik za glazbenu kulturu u osmom razredu osnovne škole. Ur. Petra Pavić. Izdavač: Školska knjiga d.d. Zagreb, 2014.

4.2.1. Tekstovni sadržaj udžbenika

N. Srednji vijek (od 5. do 15. stoljeća)

T. „Jedno od najdužih glazbeno-stilskih razdoblja je razdoblje srednjeg vijeka. Obilježeno je napuštanjem tradicije antike, širenjem kršćanstva na području čitave Europe i pojavom novog društvenog uređenja, feudalizma. Crkve i samostani postaju središnja mjesta razvoja obrazovanja, kulture i umjetnosti. Glazba srednjeg vijeka je također pod velikim utjecajem Crkve i svećenstvo je zapravo najobrazovaniji, ako ne i jedini obrazovani, dio društva. Temelj glazbe i dalje su stari načini (modusi) koje su koristili stari Grci. Sve molitve su se pjevale kako bi se uljepšalo i vjernije izreklo njihov sadržaj. U Crkvi se pjevalo isključivo na latinskom jeziku, jednoglasno, melodijska linija bila je umjerenog kretanja, a ritam glazbe je pratio ritam teksta. Ovakva melodija zove se koral, a u čast papi Grguru I. Velikom, nazvan je gregorijanski koral. On se izvodi bez instrumentalne pratnje i nema određenu metriku.“[6]

N. Notacija

T. „Notacija glazbe pojavljuje se u 9. stoljeću. Kako bi se isti napjev svaki put jednako pjevao, isprva se iznad teksta posebnim znakovima (neumama) bilježilo kretanje melodije, a kasnijim dodavanjem crta na koje su se upisivale neume riješeno je i pitanje visine tonova. S obzirom na to da je glazba bila jednoglasna, to je neko vrijeme bilo dovoljno. No, pojavom višeglasja pojavila se i potreba za točnijim pisanjem trajanja tonova, pa je oko 13. stoljeća još više unaprijeđena notacija.“[7]

U udžbeniku slijedi kratki odlomak o počecima razvoja višeglasja i odlomak o svjetovnoj glazbi srednjeg vijeka – trubadurima i žonglerima.

[6] Str. 80.
[7] Str. 81.

4.2.2. Likovni sadržaj udžbenika

Prvi ulomak o povijesnom kontekstu srednjeg vijeka prate slikovni prikazi: M. Servenius Boethius: *De Arythmetica, de Musica* i osam manjih ilustracija srednjovjekovnih glazbala.

Uz kratki ulomak o notaciji priložena je skenirana slika „Bikupskog obreda“ iz 11. stoljeća iz Zadra uz koji piše „primjer neumatske notacije bez crtovlja“.

4.2.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu

Udžbenik nam za tematiku crkvene glazbe srednjeg vijeka nudi dva slušna primjera:

- ♪ Gregorijanski koral: *Hallelujah, puer natus est; Veni, veni Emmanuel*
- ♪ Era: *Ameno* (obrada) (ulomak)

4.2.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika

Prvi odlomak dobro smješta glazbeno razdoblje srednjeg vijeka u kontekst s ostalim povijesno-političkim događanjima. Kod spominjanja modusa, kao „temelja glazbe“, autori su kao pojašnjenje učenicima mogli spomenuti osnovne razlike između crkvenih srednjovjekovnih modusa (tzv. crkveni načini istih naziva kao i oni u antičkoj grčkoj, ali različitih intervalskih rasporeda) s antičkim, grčkim modusima kao što su dorski, frigijski, lidijski modus i dr. (S.N., Modus). Tematici gregorijanskog pjevanja (koje je i u ovom udžbeniku nazvano gregorijanski koral) posvećene su svega dvije sažete rečenice.

Drugi odlomak o počecima notacije ne govori o samom tipu notacije koji se koristio kod zapisivanja gregorijanskog pjevanja, već o kratkom povijesnom razvitku notacije. Iako su u odlomku informacije točne i sažete, osim *Biskupskog obreda* kao izvora rane neumatske notacije, bilo bi dobro staviti i slikovne prikaze kasnijih vrsta notacija.

4.2.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika

Ilustrirani prikaz naziva *M. Severinus Boethius: De Arythmetica, de Musica* podosta je zbunjujuć. Iako je Boecije u djelu *De institutione musica* koje je napisao nešto prije 6. stoljeća, razvrstao starogrčku glazbu u tri razreda, a djelom *De arithmetica* napisao jedan od prvih udžbenika te matematičke discipline (Bower, 2006), nije preporučljivo da se istim nazivom spoje dva različita Boecijeva djela, iako je i sam Boecije često povezivao aritmetiku

i glazbu. Pomalo je i didaktički upitno spominjanje Boecija samo ispod prikaza, budući da u tekstu udžbenika njegovo ime nije spomenuto. Ilustrirani prikaz srednjovjekovnih glazbala prikazuje osam glazbala, ali bez njihovih imena. Uvid u nazive tih glazbala bi za učenike svakako bio koristan. Na sljedećoj stranici, prikaz je neumatske notacije bez crtovlja – izvora iz 11. stoljeća u Zadru „Biskupskog obrednika". Slikovni prikaz u udžbeniku nije kodeks iz Zadra, već kodeks *Agenda pontificalis*, MR 165 iz Metropolitanske knjižnice u Zagrebu. Kodeks je porijeklom iz Goyora u Mađarskoj. Rukopis se naziva još i obrednik biskupa Hartwicka iz Gyora (Hudovsky, 1971).

4.2.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu

♪ Gregorijanski koral: *Hallelujah, puer natus est; Veni, veni Emmanuel*

Koral *Hallelujah, puer natus est* izvode dva ženska glasa u dvoglasju. U udžbeniku i priloženom disku nema podataka koje pjevačice i/li ansambl izvode koral. Uz primjere nisu postavljena nikakva dodatna objašnjenja, stoga bi učenici mogli steći pogrešan dojam o glazbenim parametrima koji karakteriziraju gregorijansko pjevanje.

Koral *Veni, veni Emmanuel* dostupan je isključivo putem elektroničkog udžbenika kojem nije bilo moguće pristupiti.

♪ Era: *Ameno* (obrada) (ulomak)

Primjer *Ameno* francuske grupe *Era* nije dobro odabran primjer za gradivo srednjeg vijeka. Ovaj glazbeni broj nastao je 1996. godine, stoga njegovo vrijeme nastanka svakako ne možemo povezati uz srednji vijek. Tekst ovog glazbenog broja pisan je na pseudolatinskom, odnosno, riječi su napisane kako bi podsjećale na prizvuk latinskog jezika, ali značenje teksta nema veze s biblijskim i/li ostalim vjerskim tekstovima koji su se uglazbljivali u gregorijanskom pjevanju. Muški i ženski glasovi pjevaju u višeglasju, što također nije stil pjevanja gregorijanike, kao ni instrumentacija koja prati glazbeni broj. Udžbenik ne nudi objašnjenje zašto je odabran ovaj glazbeni broj te učenicima ne objašnjava njegovu (ne)povezanost s gregorijanskim pjevanjem.

4.3. Nevenka Raguž, Tonka Lazarić, Zoran Štefanac i Ante Gašpardi, *Svijet glazbe 8*

Udžbenik za glazbenu kulturu u osmom razredu osnovne škole. Ur. Zoran Štefanac. Izdavač: ALFA d.d. Zagreb, 2014.

4.3.1. Tekstovni sadržaj udžbenika

N. SREDNJI VIJEK od 6. do 15. stoljeća.

T. „Padom zapadnog Rimskog Carstva počinje dugo razdoblje srednjeg vijeka. Početak ovog razdoblja obilježen je velikim seobama naroda, postupnim uspostavljanjem feudalnog društvenog poretka i širenjem kršćanstva. U odnosu na vrijeme Zapadnog Rimskog Carstva, pismenost je znatno opala čak i u vladajućim krugovima, a sačuvana je jedino u samostanima i crkvama. Rezultat je razmjerno velik broj sačuvanih tekstova liturgijskog sadržaja i duhovnih napjeva.[8]

Iz rane srednjovjekovne glazbe sačuvan je veći broj duhovnih napjeva koje nazivamo gregorijanski koral, a naziv su dobili u počast papi Grguru Velikom (6. st.). Pjevali su se jednoglasno i na latinskom jeziku. Tijekom 9. i 10. stoljeća temeljnoj melodiji gregorijanskog korala istodobno se dodaje jedna ili dvije melodije. To su početci višeglasnog pjevanja, tj. vokalnog višeglasja.“[9]

U udžbeniku slijedi poglavlje o svjetovnoj glazbi srednjeg vijeka, gdje se spominje postojanje žonglera i trubadura.

4.3.2. Likovni sadržaj udžbenika

Ispod naslova poglavlja prikazane su slike Crkve sv. Križa u Ninu, slika Otona Ivekovića: Krunidba kralja Tomislava i minijature križarskog pohoda na Nikopol te viteškog turnira. Slikovni prikazi učenicima daju opći dojam razdoblja i smještaju glazbene sastavnice u kontekst tadašnje arhitekture i povijesnih događanja. Na sljedećoj stranici prikazano je nekoliko slikovnih prikaza trubadura i žonglera. Dvije slike s pojašnjenjem su slikovni prikaz neumatskog zapisa ispod kojeg piše: „Prvi zapis gregorijanskog korala. Iznad teksta se

[8] Str. 72.
[9] Str. 72.-73.

znakovima bilježio smjer kretanja melodije.“ i slikovni prikaz kvadratne ili koralne notacije ispod kojeg piše: „Notni znakovi kvadratnog oblika bilježe se na crtama.“[10]

4.3.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu

Udžbenik nam nudi dva slušna primjera:

♪ Koralni napjev: *Agnus Dei* (Jaganjče Božji) uz koji su priložena pitanja za diskusiju s učenicima: „Tko izvodi napjev? Pjeva li se uz instrumentalnu pratnju ili bez nje? Je li glazba jednoglasna ili višeglasna? Na kojem jeziku se pjeva?“.

♪ The Gregorian: *With or Without You* uz koji piše: „The Gregorian, poznata njemačka skupina glazbenika, koja suvremene popularne pjesme izvodi na način gregorijanskih korala. Usporedi ovaj glazbeni primjer s koralnim napjevom *Agnus Dei*.“[11]

4.3.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika

Već po samom naslovu poglavlja „SREDNJI VIJEK od 6. do 15. stoljeća“ vidljiv je pristup tematici srednjeg vijeka na drugačiji način – oduzeto mu je cijelo jedno stoljeće! Iako takve granice, kod podjela na glazbena razdoblja ipak nisu jasno određena točnim godinama, stoljeća bi, čak i za jedno od najranijih glazbenih razdoblja, ipak trebalo lakše odrediti. Judkin kaže da se za početak srednjeg vijeka mogu uzeti 312. godina (prelazak rimskog cara Konstantina na kršćanstvo) i/li 476. godina (kraj Rimskog carstva), koje sve pripadaju 5. stoljeću (Judkin, 1989.). Prvi citirani ulomak jasno smješta razdoblje srednjeg vijeka u povijesni kontekst i priča o pismenosti, kod koje je dobro napomenuto da je u većim postocima bila prisutna među svećencima i redovnicima (Bäuml, 1980). U udžbeniku je gregorijansko pjevanje nazvano gregorijanski koral i definira se kao duhovni napjev. Definicija „duhovni napjev“ možda i nije najsretniji izbor riječi. U svom članku o glazbi kao sredstvu evangelizacije, Koprek definira duhovnu glazbu: „Sva glazbena literatura izazvana osjećajima koji su, makar i općenito, vjerski, može biti nazvana duhovnom glazbom. No duhovna glazba nije osposobljena za liturgiju. Ona, istina, može naći mjesto u crkvi, ali „izvan liturgijskih slavlja“ (...) Prema tome u duhovnu glazbu ulaze sve skladbe – također i izvorna remek-djela povijesti glazbe – koja, ipak, nisu zamišljena za liturgijsku službu, poput svetih skazanja, pohvala, duhovnih madrigala i kantata, oratorija itd., a također i sve pjesme i

[10] Str. 72.-74.
[11] Str. 74.

religiozni napjevi suvremenih kantautora. Zapravo, sve su to skladbe koje, premda odgovaraju pobožnim ili duhovnim namjerama i ciljevima, nisu integralni momenti liturgijskoga čina, a nisu ni bile izvorno zamišljene kao takve.“ (Koprek, 2008). Pridavanje gregorijanskom pjevanju takve generalizirane etikete, poželjno je izbjeći. U ovom udžbeniku, u tematiku i definiciju gregorijanskog pjevanja ne ulazi se detaljnije, već se spominje samo pojava ranog višeglasja.

4.3.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika

Slikovni prikazi crkve, krunidbe i križarskih pohoda učenicima daju opći dojam razdoblja i smještaju glazbene sastavnice u kontekst tadašnje arhitekture i povijesnih događanja. Dva slikovna prikaza s pojašnjenjem o neumatskim zapisima su dobro odabrani. Iako ispod njih ne piše o kojem se izvoru radi, ni iz kojeg stoljeća je napjev, ukratko je objašnjena funkcija neumatskih znakova. Kod slikovnog prikaza kvadratne notacije, trebalo je osim njene dijastematske funkcije gdje se pomoću crta i praznina određuje visina tona, spomenuti i kvadratni izgled neuma po kojima je ta notacija dobila i naziv.

Slikovne prikaze neuma dobro je proširiti i s još nekoliko izvora, a predlažem i nekim primjerima jednostavnog višeglasja, kao pokazatelj razvitka gregorijanskog korala. Za primjer se mogu uzeti:

1. *Sanctus.* Lokalitet: Benediktinski samostan svete Marije u Zadru, Kartular, tzv. „Codex Jadrensis“, fol. 36v, 13. stoljeće
2. *Benedicamus domino*, br. 1. – 5. Lokalitet: Stari Grad, Samostan dominikanaca, Muzej, fol. 195v-196

Oba izvora mogli bi biti zanimljiv prilog učenicima, jer su najstariji sačuvani izvori ovakvog oblika višeglasja s hrvatskog područja, a starigradski izvor sadrži i trop na hrvatskom jeziku. (Više o izvorima u Breko Kustura, 2008).

4.3.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu

♪ Koralni napjev *Agnus Dei*

Kako udžbenik kaže, koralni napjev *Agnus Dei* dobro je odabran primjer, budući da muški glasovi jednoglasno pjevaju. U udžbeniku se ne nalaze podaci o izvođačima.

♪ The Gregorian: *With or Without You*

Gregorian je, kako piše na njihovoj službenoj stranici[12], njemačka je grupa koja je inspirirana gregorijanskim pjevanjem, te u svoje aranžmane popularnih pjesama i ostalih napjeva običava staviti jednoglasno muško pjevanje (koje podsjeća na gregorijansko) i razne instrumentacije i višeglasje (koje nisu dio gregorijanskog pjevanja). Primjer *With or Without You*, u originalu pjesma grupe U2, može biti dobar primjer kako bi približili široj populaciji učenika osmih razreda gregorijansko pjevanje, ali profesori trebaju uputiti djecu da jednoglasno muško pjevanje ne mora uvijek imati veze s gregorijanikom (posebice kada se pjeva engleski tekst popularne grupe).

[12] http://www.gregorian.de/en/

5. Analiza udžbenika za prvi razred gimnazije s dvogodišnjim programom za predmet Glazbena umjetnost

5.1. Nataša Perak-Lovričević i Ljiljana Šćedrov, *Glazbeni kontakti 1.*

Udžbenik glazbene umjetnosti sa zvukovnim CD-ima za prvi razred srednje škole s dvogodišnjim programom. Ur: Marija Odak Zidanić. Profil, Zagreb, 2011.

5.1.1. Tekstovni sadržaj udžbenika

N. Uvod u glazbeni stil

T. „U srednjem vijeku glazba je bila funkcionalna, tj. uvijek je imala određenu namjenu: pratila je vjerske obrede i različite događaje svjetovnoga života. Stoga je uobičajena podjela glazbe na crkvenu i na svjetovnu.

Crkvena glazba bila je dio kršćanskih obreda. Služila je poticanju vjerskih osjećaja i lakšem pamćenju crkvenih tekstova. Glazba se učila u crkvenim pjevačkim školama. Svećenici su, pripremajući se za svoje zvanje, učili i pjevanje crkvenih pjesama. Crkveno jednoglasno pjevanje nazvano je gregorijanski koral u čast Grguru Velikom (lat. Gregorius), koji je u 6. stoljeću u Rimu osnovao prvu pjevačku školu Schola Cantorum. Gregorijanski je koral skupni naziv za jednoglasne napjeve na latinskom jeziku, koji su od najranijih vremena bili dijelom kršćanskih obreda. Napjeve su izvodili bez instrumentalne pratnje, *a capella.*

Odnos teksta i melodije gregorijanski koral obrađuje na dva osnovna načina: silabički i melizmatički. U silabičkom načinu svakom slogu odgovara jedan ton, dok melizmatički koristi bogate nizove tonova na jedan slog, tzv. melizme.U udžbeniku slijedi kratki odlomak o počecima razvoja višeglasja i odlomak o svjetovnoj glazbi srednjeg vijeka – trubadurima i žonglerima.“[13]

N. Glagoljaško pjevanje

T. „Glagoljaško pjevanje jest pjevanje obreda zapadne rimske crkve na hrvatskoj inačici staroslavenskoga jezika. U glagoljaško pjevanje pripadaju i pjesme koje nisu dio službenoga

[13] Str. 49.

rimskog obrednika, ali su s njim povezane. Pojavljuje se od 9. stoljeća na otoku Krku, u Istri, Hrvatskom primorju, Lici i Dalmaciji.“[14]

U udžbeniku su u kratkom odlomku spomenuti i žongleri i trubaduri, kao primjer glazbenika svjetovne glazbe srednjeg vijeka te glazbene vrste (misa i motet) s glazbenim primjerima.

5.1.2. Likovni sadržaj udžbenika

Gradivo crkvene glazbe srednjeg vijeka, u poglavlju naziva „Uvod u glazbeni stil“ prate slikovni prikazi Grgura Velikog s pojašnjenjem: „vrlo obrazovan (...) u vrijeme svog papinstva ojačao je crkvenu vlast i važnost rimske liturgije. Najčešće ga prikazuju s golubicom pored uha kao simbolom nadahnuća koje je dobivao od duha svetoga“ i fotografija Bašćanske ploče kao „najstarijeg spomenika pisane riječi u Hrvata ispisanog glagoljicom.“[15]

5.1.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu

Udžbenik za gregorijansko pjevanje ne nudi ni jedan primjer, već samo primjere višeglasnih misa pisanih u kasnom srednjem vijeku i moteta.

♪ *Gospode pomiluj* iz Dobrinja na otoku Krku.

Primjer ponuđen za glagoljaško pjevanje.

5.1.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika

Ulomak o crkvenoj glazbi srednjeg vijeka dobro je napisan, bez pogrešaka u navedenim podacima, ali se ne spominje veza gregorijanskog pjevanja s Franačkom, na što bi dobro bilo uputiti učenike prvih razreda gimnazije. U ulomku su spomenuti i objašnjeni silabički i melizmatički načini obrade teksta gregorijanskog pjevanja, ali je zaboravljen i oligotonski način uglazbljenja - oni kod kojih na jedan slog teksta dolazi manja skupina tonova (Breko Kustura, 2018).

Iako se u odlomku o glagoljaškom pjevanju spominje njegova povezanost sa staroslavenskim jezikom, ne smije se ni zaboraviti povezanost s drugim jezicima i pismima o čemu u svom članku piše Ćaleta „Ono je jedinstveno po poziciji glagoljaštva u organizaciji

[14] Str. 50.
[15] Str. 50.

Zapadne rimokatoličke (zapadne) crkve kao i po kulturnoj tradiciji triju jezika (crkvenoslavenski, latinski, hrvatski) i triju pisama (glagoljica, bosančica, latinica)“ (Ćaleta, 2013).

5.1.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika

Reljef Grgura Velikog koji zapisuje zajedno sa svojim učenicima, dobar je primjer za ovu cjelinu, budući da se uz njega nalazi objašnjenje o ulozi pape Grgura u crkvenoj glazbi. Fotografija Bašćanske ploče može se opravdati kao poveznica s glagoljicom i glagoljaškim pjevanjem, ali ona nije izvor, niti je na neki način povezana s glagoljaškim pjevanjem. U udžbeniku nedostaje slikovni prikaz notacije rane glazbe, gdje su se mogle spomenuti neume i staro notno pismo, koje nije spomenuto.

5.1.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu

♪ *Gospode pomiluj*, glagoljaško pjevanje

Primjer s Krka u izvedbi crkvenog zbora iz Dobrinja dobro je odabran primjer glagoljaškog pjevanja. Posebice jer ga izvode pučki pjevači, koji su imali veliku ulogu u pjevanju na staroslavenskom jeziku (Ćaleta, 2013). Dobre primjere glagoljaškog pjevanja možemo pronaći na nosaču zvuka koji je priredila Gorana Doliner, „Tradicija glagoljaškog pjevanja u Hrvatskoj“ iz 2011. godine (izdavač: Cantus).

6. Analiza udžbenika za prvi razred gimnazije s četverogodišnjim programom za predmet Glazbena umjetnost

6.1. Nataša Perak-Lovričević, Ljiljana Ščedrov, Ružica Ambruš Kiš: *Glazbeni susreti 1. Vrste*

Udžbenik glazbene umjetnosti za prvi razred gimnazije. Ur: Zlatko Klanac. Profil International, Zagreb, 2006.

6.1.1. Tekstovni sadržaj udžbenika

N. Crkvena glazba

T. „Crkvena glazba bila je dio kršćanskih obreda kojima su vjernici i svećenici pjevajući slavili Boga. Izvodila se u samostanima za vrijeme molitve, te u crkvama i katedralama za vrijeme mise. Služila je poticanju vjerskih osjećaja i lakšem pamćenju crkvenih tekstova. Uska veza između glazbe i crkve trajala je kroz cijeli srednji vijek. Gotovo svi poznati skladatelji i teoretičari bili su po zanimanju svećenici."

N. Glazbeno obrazovanje

T. „Svećenici su tijekom pripremanja za svoje zvanje učili i pjevanje crkvenih pjesama. U VI. stoljeću je papa Grgur Veliki u Rimu osnovao prvu pjevačku školu – *schola canorum.* Nakon školovanja svećenici su po cijeloj Europi širili bogoslužje i pjevanje. Kasnije su takve škole osnivane i u drugim centrima, kao u samostanima: St. Gallen (Švicarska), Metz, Chartres (Francuska), Würzburg (Njemačka) i drugdje. Crkveno jednoglasno pjevanje nazvano je gregorijanskim koralom u počast Grguru Velikom (lat. *Gregorius*)."[16]

U ovom odlomku spominje se i postojanje pjevačkih škola na sveučilištima, kao dio teorijske discipline u okviru tzv. *quadriviuma*. Potom slijedi poglavlje o svjetovnim glazbenicima srednjeg vijeka – žonglerima, golijardima i trubadurima.

N. Srednjovjekovna jednoglasna glazba – Crkvena glazba

[16] Str. 92.

T. „Gregorijanski korali su jednoglasni napjevi koji su dio svih katoličkih obreda od najranijih vremena. Danas je poznato preko 3000 gregorijanskih koralnih napjeva. Njihovi skladatelji, osim nekoliko iznimaka, ostali su nepoznati.“[17]

Slijedi kratak izvadak biografije Grgura Velikog i njegovog značaja za crkvenu glazbu te njegova zasluga u pisanju *Antifonarija* – zbirke odabranih tekstova crkvenih napjeva.

T. „Napjevi su bili tijesno povezani s vjerskim tekstom jer su isticali poruku upućenu vjernicima (...) Iz istoga razloga crkva je zabranjivala instrumentalnu pratnju, te su se korali pjevali *a cappella*. Tekstovi korala mogli su biti različiti: u stihovima ili u prozi, biblijskog ili izvanbiblijskog podrijetla (...) Najvažniji dio kršćanskog obreda je misa. Korali imaju slobodan ritam koji prati ritam teksta. Kao pri recitiranju ritam prati duljinu slogova i naglaske riječi, ističući one koji su važni za smisao teksta. U koralu nema metrike (...) Odnos teksta i melodije gregorijanski koral obražuje na dva osnovna načina: silabički i melizmatički. U silabičkom načinu svakom slogu odgovara jedan ton, dok melizmatički koristi bogate nizove tonova na jedan slog, tzv. melizme. (...) Osim solo pjevanja svećenika, korali se mogu pjevati responzorijalno – izmjenjivanjem jednog ili više solista sa zborom. Iako je jednoglasan, koral mogu pjevati i dva zbora naizmjenično – to je antifonalno pjevanje.“[18]

N. Glagoljaško pjevanje

T. „Glagoljaško pjevanje je pjevanje obreda zapadne rimske crkve na hrvatskoj verziji staroslavenskog jezika. U glagoljaško pjevanje pripadaju i pjesme koje nisu dio službenog rimskog obrednika, ali su s njim povezane. (...) Prenosili su ih samo usmenom predajom i stoga su nastale brojne inačice istih napjeva.“[19]

Udžbenik dalje prati razvitak crkvenog pjevanja prema srednjovjekovnoj višeglasnoj glazbi, obrađuje i razdoblje *ars nove* i *ars antique,* te srednjovjekovnu instrumentalnu glazbu.

6.1.2. Likovni sadržaj udžbenika

U uvodu u razdoblje srednjeg vijeka, udžbenik nudi brojne slikovne prikaze katedrala i crkava (Katedrala u Orvietu, Crkva sv. Donata u Zadru), digitaliziranu stranicu *Trogirskog evanđelistara* uz koji piše „ispisan je u samostanu sv. Ivana od 1230. Do 1240. godine. Iluminacije su minijaturne slike kojima se ukrašava tekst. Ta je vrsta slikarstva dobila ime po

[17] Str. 94.
[18] Str. 95.
[19] Str. 98.

latinskoj riječi *'iluminatio'* što znači 'osvijetliti'". Uvodni dio prati i nekoliko ilustriranih prikaza dvoraca i ženske odjeće iz 14. stoljeća.

Cijelo poglavlje popraćeno je ilustracijama i kratkim biografijama mnogih srednjovjekovnih junaka – Ivane Orleanske, Marka Pola, Guida od Arezza, Hildegarde von Bingen i mnogih drugih.

Poglavlje glagoljaškog pjevanja prati slika „Bašćanske ploče" i crkve „Sv. Križa" iz 9. stoljeća u Ninu.

6.1.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu

Udžbenik nudi ove primjere koji se tiču jednoglasne crkvene glazbe u srednjem vijeku:

- *Vidimus stellam,* gregorijanski koral
- *Pater noster* (Oče naš), gregorijanski koral
- Hildegard von Bingen: *Favus distillans*
- Gospode pomiluj, glagoljaško pjevanje
- Enigma: Principles of Lust

6.1.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika

Poglavlje srednjeg vijeka u udžbeniku *Glazbeni susreti 1. vrste* možemo podijeliti na dvije cjeline. U prvoj cjelini se objašnjava pojam srednjeg vijeka, vremensko trajanje razdoblja, društvena događanja koja su prethodila razdoblju i koja se događaju u razdoblju, te razni izumi i arhitektonska, odnosno likovna dostignuća. U drugoj je cjelini naglasak na glazbenim događanjima, dostignućima, vrstama i značajkama glazbe u razdoblju srednjeg vijeka. Početak te cjeline govori o dvama bitnim segmentima, potrebnima za razvoj srednjovjekovne glazbe (i sakralne i svjetovne) – dominaciji crkve i glazbenom obrazovanju.

Odlomak o glazbenom obrazovanju uvodi učenike u postojanje *Schole cantorum* i njenog (navodnog) začetnika, pape Grgura I. Velikog. Međutim, *Schola cantorum* se, posebice u svojim začecima, vezala uz starorimsko pjevanje, pa je nespretno odmah nakon

govora o *Scholi* spomenuti da je „crkveno jednoglasno pjevanje nazvano gregorijanskim koralom“ jer ga se tada izjednačuje s starorimskim pjevanjem (Hucke, Dyer 2001).

Kada autorice govore o posebnostima korala, ogradile su se od pojma „gregorijanski“ pa u sljedećim ulomcima spominju samo izraz „koral“. Dobro su spomenule slobodu ritma u koralima, koja uvijek prati i ritam teksta, te spomenule i silabički i melizmatički način uglazbljenja korala. Međutim, dobro je spomenuti još i oligotonski način uglazbljenja, u kojemu na jedan slog teksta dolazi manja skupina tonova (Breko Kustura, 2018).

Dobro je u udžbeniku spomenuti glagoljaško pjevanje, ali je bitno naglasiti da je kod glagoljaškog pjevanja veliku ulogu imao i puk. Kako Ćaleta u svom članku kaže „U širem je smislu glagoljaško pjevanje cjelokupno liturgijsko, paraliturgijsko i nabožno pjevanje svećenika i laika (solista i skupina) proizišlo iz crkvenog pjevanja na crkvenoslavenskom jeziku koje već u srednjem vijeku uključuje i crkveno pjevanje na živom narodnom hrvatskom jeziku. Paralelno s time, i napjevi glagoljaškog pjevanja poprimali su značajke svjetovne vokalne tradicijske glazbe pojedinih lokaliteta i regija.“ (Ćaleta, 2013).

6.1.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika

Udžbenik je bogat likovnim prikazima, ilustracijama i fotografijama. Nažalost, ovom udžbeniku nedostaje odlomak o raznim vrstama notacije, stoga bi bilo poželjno umetnuti barem slikovne prikaze neumatske i/li menzuralne notacije, kako bi učenici vidjeli i načine notiranja gregorijanskog pjevanja. U udžbeniku nalazimo samo na prikaze suvremene transkripcije napjeva. Slikovnim prikazima su popunjene sve praznine udžbenika, iako je njihov broj na prvo čitanje dosta velik, svaki prikaz objašnjen je u nekoliko rečenica.

6.1.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu

♪ *Vidimus stellam,* gregorijanski koral

Primjer je u izvedbi *Schole Hungarice,* čiji je dirigent Laszlo Dobszay. Izvode ga ženski glasovi.

♪ *Pater noster* (Oče naš), gregorijanski koral

Primjer je, u izvedbi zbora benediktinskog samostana, pod ravnanjem dirigenta Dom Ismaela Fernandeas de la Cueste, *Santo Domingo de Silos,* dobro odabran. Zapjeve izvodi

solist, te mu se pridružuje jednoglasan muški sastav. Čuje se i jeka, karakteristična za prostore crkve, što učenicima prikazuje i mjesto gdje se gregorijanski napjev pjevao.

♪ Hildegard von Bingen: *Favus distillans*

Primjer je u izvedbi ansambla *Anonymus 4* osnovanog 1992. godine u Americi. Ansambl se sastoji od četiri ženske pjevačice.[20] U drugom djelu primjera, čujemo ovaj napjev i u instrumentalnom aranžmanu. Primjer nije loše odabran, ali nije poželjno da se nalazi u cjelini koja govori o jednoglasnom crkvenom pjevanju srednjeg vijeka, zbog uporabe instrumenata.

♪ Gospode pomiluj, glagoljaško pjevanje

Primjer s Krka u izvedbi crkvenog zbora iz Dobrinja dobro je odabran primjer glagoljaškog pjevanja. Posebice jer ga izvode pučki pjevači, koji su imali veliku ulogu u pjevanju na staroslavenskom jeziku (Ćaleta, 2013).

♪ Enigma: *Principles of Lust*

Glazbeni sastav Enigma, osnovan u Njemačkoj 1990. godine[21]. Iako su ovaj primjer autorice vjerojatno zamislile kao poveznicu s današnjom glazbom te sredstvo kojim će gregorijaniku približiti učenicima, svakako bi ga trebalo izbjeći. Jednoglasno muško pjevanje u modusima na latinskom jeziku ne povlači za sobom nužno termin „gregorijansko pjevanje“, budući da je kod tog pjevanja puno bitnija njegova funkcija i uloga u liturgiji, te ga se ne može promatrati izvan konteksta.

[20] http://www.anonymous4.com/
[21] https://en.wikipedia.org/wiki/Enigma_(musical_project)

6.2. Nada Medenica: Glazbena umjetnost 1.

Udžbenik glazbene umjetnosti za prvi razred gimnazije, Petra Pavić i Slavenka Halačev (ur.), Školska knjiga: Zagreb, 2014.

6.2.1. Tekstovni sadržaj udžbenika

Na početku poglavlja o srednjem vijeku u udžbeniku nalazi se vremenska lenta događanja u srednjem vijeku, kao na primjer: Pad Zapadnog rimskog carstva, ulična rasvjeta u Veneciji, rođenje raznih ličnosti poput Dantea Alighierija i Francesca Petrarce, itd.

N. Jednoglasna crkvena glazba

T. Ulomak o jednoglasnoj crkvenoj glazbi nudi sažete podatke o gregorijanskom pjevanju „Proces čišćenja duhovnih napjeva od utjecaja folklora dovršio je papa Grgur I. Veliki (540. – 604.), odobrivši jedinstveni obrednik Antifonarij. Izvođenje crkvenih jednoglasnih napjeva iz Antifonarija, nakon Grgurove smrti, njemu u čast nazvano je gregorijanskim pjevanjem (po novim je spoznajama gregorijansko pjevanje zapravo nastalo u Franačkoj (današnja Francuska) prema moralnom uzoru rimske Crkve. U samom se Rimu u to doba pjevalo starorimsko pjevanje koje je drugačije od gregorijanskoga). Opće značenje gregorijanskog pjevanja jednoglasno je crkveno pjevanje Katoličke Crkve koje se izvodi na latinskom jeziku *a cappella*. Pod nazivom *a cappella* podrazumijeva se vokalno izvođenje, bez instrumentalne pratnje. (...) U Rimu je otvorena pjevačka škola ili *Schola cantorum* u kojoj su se učili korali. (...) Koral se izvodi vokalno jer Crkva tumači da je ljudski glas idealno glazbalo. (...) Ritam korala je slobodan (...) Ljestvice na kojima su sazdane gregorijanske melodije starocrkvene su ljestvice ili modusi.“[22]

Spomenute su i misa i časoslov, te dijelovi misnog ordinarija i proprija.[23]

„Gregorijansko se pjevanje može izvoditi na više načina: kao psalmodijski solo u kojemu svećenik pjeva sam; kao responzorijalno pjevanje u kojemu svećenik ili solist pjeva izmjenično sa zborom; kao antifonalno pjevanje, u kojemu dva zbora pjevaju izmjenično.“[24]

„S obzirom na odnos tona i riječi, gregorijanski napjevi se mogu podijeliti u dvije skupine: 1. Silabička melodija – na jedan slog teksta dolaze jedan do da tona; 2. Melizmatička

[22] Str. 68.
[23] Ulomak o dijelovima misnog proprija i ordinarija nije citiran u cijelosti, budući da se u njemu ne spominje gregorijansko pjevanje.
[24] Str. 69.

melodija – na jedan slog teksta dolazi skupina tonova, odnosno melizama (melizam je ukras). Da bi se melizmatički napjev lakše pamtio, pod svaki se njegov ton potpisivao slog novog teksta. Takav se umetak zvao trop. Srodna tropu je sekvenca, koja je nastala podmetanjem novog teksta pod napjev *Aleluja*“[25]

N. Razvoj notnog pisma

T. U ovom ulomku spominje se neumatska notacija. „Prvi znakovi kojima su se zapisivali tonovi potječu iz 9. stoljeća (852. godina), a nazivaju se neume.“[26]

„U 11. stoljeću u zemljama njemačkog govornog područja razvila se gotička notacija u kojoj su znakovi, note, imale oblik romba. (...) U ostalim europskim zemljama poslije se razvila kvadratna koralna notacija. (...) Menzuralna notacija, u kojoj je uz visinu tona označeno i trajanje tona, pojavljuje se 1230. godine.“[27]

Posljednji ulomak u poglavlju o srednjem vijeku je o glagoljaškom pjevanju, koji nećemo posebno obrađivati u analizi ovog udžbenika.

6.2.2. Likovni sadržaj udžbenika

Tekst udžbenika prate slikovni prikazi knjige *Liber usualis* „sadrži gregorijanske napjeve za svako liturgijsko slavlje u godini. Izdali su je monasi opatije Solesmes u Francuskoj, 1896.“; naslovnu stranicu *Dodecachordona* Henricusa Glearnusa; prikaza Davida koji sklada psalme te Noktera Balbulusa koji je uveo upisivanje tropa.

Za ulomak o razvoju notnog pisma imamo primjer Biskupskog obrednika iz 11. stoljeća iz Zadra (primjer neumatske notacije bez crtovlja), Guidovu ruku s pojašnjenjem, uvodni napjev mise kao primjer kvadratne notacije te primjer njemačke gotičke notacije – *Hufnagel*.

[25] Str. 70.
[26] Str. 72.
[27] Str. 73.

6.2.3. Slušni primjeri predloženi za cjelinu

♪ Sekvenca: *Victimae paschali laudes*

♪ *Haec dies*

♪ *Veni Creator Spiritus*

♪ Tomaso de Celano: *Dies irae*

6.2.4. Analiza tekstovnog sadržaja udžbenika

Udžbenik Nade Medenice prati aktualne spoznaje te učenicima daje sažet i bogat pregled tematike gregorijanskog pjevanja. Aktualne spoznaje posebno su vidljive u referenci na 68. stranici, koja govori o poveznici gregorijanskog pjevanja s njegovim autentičnim mjestom nastanka – Franačkom. Spomenuto je i starorimsko pjevanje te ritam i modusi. Pohvalno je istaknuti dobre primjere raznih vrsta notacije uz prigodne notne primjere, budući da je ona neodvojivi dio gregorijanskog pjevanja. U ovom udžbeniku spominje se i postojanje tropa i sekvenci, na koje nismo naišli u prethodnim udžbenicima. Tekstovni sadržaj udžbenika nije potrebno detaljnije analizirati, budući da prati aktualne spoznaje i sadrži sve informacije potrebne učenicima kako bi savladali osnove tematike gregorijanskog pjevanja.

6.2.5. Analiza likovnog sadržaja udžbenika

Slikovni prikaz knjige *Liber usualis* prigodan je za ovo poglavlje, posebice s dodatnim pojašnjenjem o godini i mjestu izdanja te njenoj funkciji – gregorijanski napjevi za svako liturgijsko slavlje u godini. Ostali slikovni prikazi notacija rane glazbe (prikaz Cantoriuma iz St. Gallena, primjer kvadratne notacije i njemačke gotičke notacije – *Hufnagel*) također su u udžbeniku s objašnjenjima koja uz slikovne prikaze daju učenicima sve bitne informacije vezane za osnove notacije rane glazbe. Uz ulomak o razvoju notnog pisma, kod izvora „Biskupski obrednik iz 11. stoljeća“, njegov lokalitet je pogrešan. Slikovni prikaz u udžbeniku nije kodeks iz Zadra, već kodeks *Agenda pontificalis*, MR 165 iz Metropolitanske knjižnice u Zagrebu. Kodeks je porijeklom iz Goyora u Mađarskoj. Rukopis se naziva još i obrednik biskupa Hartwicka iz Gyora (Hudovsky, 1971).

6.2.6. Analiza slušnih primjera predloženih za cjelinu

♪ Sekvenca: *Victimae paschali laudes*

Sekvencu *Victimae paschali laudes* jednoglasno pjevaju muški glasovi, što je dobar primjer gregorijanskog pjevanja. Podaci o izvođačima i izvoru iz kojeg je uzeta sekvenca nisu napisani u udžbeniku ni priloženom CD-u.

♪ *Haec dies*

Haec dies jednoglasno pjevaju muški glasovi, što je dobar primjer gregorijanskog pjevanja. Podaci o izvođačima i izvoru iz kojeg je uzet primjer nisu napisani u udžbeniku ni priloženom CD-u.

♪ *Veni Creator Spiritus*

Primjer *Veni Creator Spiritus* razlikuje se od prethodnih jer ga pjeva solist, što je također dobar primjer gregorijanskog pjevanja, budući da su ga nekad izvodili i solisti. Podaci o izvođaču i izvoru iz kojeg je uzet primjer nisu napisani u udžbeniku ni priloženom CD-u.

♪ Tomaso da Celano: *Dies irae*

Primjer sekvence Tomasa de Celanea *Dies irae* započinje solist, potom isti dio ponove jednoglasno muški glasovi. U ovom primjeru čujna je jeka koja je čak i poželjna u ovim primjerima, kako bi učenici povezali gregorijansko pjevanje s autentičnom lokacijom njegovog izvođenja – prostorima crkve. Podaci o izvođačima nisu napisani u udžbeniku ni priloženom CD-u.

7. Istraživanje: anketni upitnik – Poznavanje Gregorijanskog pjevanja

7.1. Cilj istraživanja

Nakon analize svih sadržaja ponuđenih u udžbeniku iz glazbene kulture, odnosno glazbene umjetnosti, kojom sam se bavila u prvom dijelu svog diplomskog rada, smatrala sam bitnim istražiti utjecaj neprecizno definirane i objašnjene u kratkim crtama tematike gregorijanskog pjevanja, te prečesto izvedene iz konteksta kojem pripada u povijesti srednjovjekovne crkvene glazbe.

Cilj istraživanja je prikazati opće poznavanje tematike gregorijanskog pjevanja kod učenika osmog razreda osnovne općeobrazovne škole i prvog razreda srednje škole svih gimnazijskih programa. Istraživanjem se želi odrediti razina opće obaviještenosti tematike gregorijanskog pjevanja, s obzirom na ponuđenu literaturu, odnosno, udžbenike pisane za osnovnu školu i udžbenike svih gimnazijskih programa. Istraživanje je provedeno u tri osnovne škole te četiri gimnazije (dvije općeg usmjerenja, te jedna matematičkog i klasičnog usmjerenja) na području grada Zagreba i grada Samobora.

7.2. Provođenje istraživanja

Istraživanje je provedeno u tri osnovne škole istog programa s područja Samobora i Zagreba te tri različita gimnazijska usmjerenja u pet zagrebačkih gimnazija:

1. Osnovna škola „Bogumil Toni“, Samobor

2. Osnovna škola „Zapruđe“, Zagreb

3. Osnovna škola „Alojzije Stepinac“, Zagreb

4. Opća gimnazija „Ivan Supek“ (X. gimnazija), Zagreb

5. Matematička gimnazija „Ivan Supek“ (X. gimnazija), Zagreb

6. Klasična gimnazija („Križanićeva“ XVI. gimnazija), Zagreb

7. Opća gimnazija „Lucijan Vranjanin“, Zagreb

8. Opća gimnazija („Križanićeva“ II. gimnazija), Zagreb

9. Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti, Zagreb

Mjerni instrument je anketni upitnik pod nazivom „Opće poznavanje Gregorijanskog pjevanja“ napravljen u svibnju 2018. godine u suradnji s mentoricom, profesoricom Breko-Kustura. Istraživanje se odvijalo posljednja dva tjedna u svibnju 2018. Istraživanje je provedeno na nastavi glazbene kulture osmih razreda u osnovnoj školi, te nastavi glazbene umjetnosti u prvom razredu opće, klasične i matematičke gimnazije. Učenicima je podijeljen upitnik s da/ne pitanjima i pitanjima s više izbora. Učenici su imali do deset minuta kako bi ispunili anketni upitnik, te se takvo vrijeme pokazalo sasvim dovoljnim. Etički odbor Muzičke akademije u Zagrebu, na svojoj sjednici u svibnju 2018. odobrio je anketni upitnik, kao i ravnatelji škola te profesori glazbene kulture, odnosno glazbene umjetnosti, koji su bili upoznati s provođenjem istraživanja.

7.3. Sudionici istraživanja

Upitnik su ispunili isključivo učenici stariji od 14 godina[28] redovitog nastavnog plana i programa. U osnovnim školama odlučila sam ispitati veći broj ispitanika u manje škola, budući da sam analizom udžbenika osnovnoškolskog programa zaključila kako se udžbenici previše ne razlikuju obzirom na njihov sadržaj. U tri osnovne škole anketa je podijeljena 180 učenika, od kojih troje učenika nije željelo ispuniti anketu, stoga su u istraživanje uzeta 177 anketna upitnika riješena u cijelosti (N=177). Anketa je podijeljena i 89 učenika prvog razreda u pet zagrebačkih gimnazija (N=89). Budući da se njihovi programi razlikuju, odnosno neki programi imaju glazbenu umjetnost dvije godine gimnazije, dok neki imaju kroz sve četiri godine, uzet je veći broj gimnazija u kojima su u svakom razredu ispitan manji broj učenika. Razlog ovako malom broju ispitanih učenika u gimnazijama je taj što su u njima uzeti u obzir samo po jedan ili dva razreda od svake škole, odnosno usmjerenja, a većina odabranih učenika nije željela sudjelovati u istraživanju.

[28] U *Etičkom kodeksu o istraživanju* točka 3.4 govori kako pristanak na sudjelovanje u istraživanju djeca starija od 14 godina mogu dati samostalno, bez privole roditelja.

7.4. Izbor i pojašnjenje anketnih pitanja i ponuđeni odgovori[29]

1. Jesi li čuo/-la za pojam *gregorijansko pjevanje*?

Da / Ne

Bitno je na početku anketnog upitnika dobiti uvid u to jesu li učenici uopće slušali o tematici srednjeg vijeka na nastavi glazbene kulture, odnosno glazbene umjetnosti, budući da se gradivo srednjeg vijeka i gregorijanskog pjevanja najčešće obrađuje na kraju nastavne godine[30], stoga se ponekad i ne stigne obraditi na kraju nastavne godine, te se obradi na početku sljedeće godine.

2. Po komu je gregorijansko pjevanje dobilo naziv?

Po crkvenom redu gregorijanicima / Po papi Grguru I. Velikom (bio papa od 590. do 604. godine) / Po pjevaču Grguru koji je živio u srednjem vijeku / Nisam siguran/-na

Dok su u gimnazijskim udžbenicima poglavlja o nazivlju gregorijanskog pjevanja, odnosno o papi Grguru I. Velikom opsežnija, u osnovnoškolskim udžbenicima često je uloga pape Grgura I. Velikog spomenuta u kratkim crtama. Od ponuđenih odgovora, točan odgovor je „Po papi Grguru I. Velikom (bio papa od 590. do 604. godine)".

Rane franačke knjige bez notacije koje su sadržavale prepisane tekstove rimskih misnih korala sadrže kratak predgovor koji započinje riječima „Gregorius presul composuit hunc libellum musicae artis"[31] gdje je jasno vidljiv poziv na autoritet papi Grguru. Postoji razlog kako je Grgur kojeg su Rimljani u orginalnim spisima imali na umu zapravo Grgur II. (pontifikat od 715. godine do 731. godine), ali su Franci pretpostavili da se radi o Grguru I. Velikom, budući da su ga favorizirali engleski učenjaci koji su dominirali karolinškim dvorom. McKinnon smatra kako je to dovoljan dokaz da papa Grgur I. Veliki bude smatran autoritetom gregorijanike. (McKinnon, 2001.).

Od ostalih ponuđenih odgovora, crkveni red Gregorijanici i pjevač Grgur dva su potpuno fiktivna odgovora, koji vuku korijen riječi iz gregorijanike, odnosno pape Grgura.

[29] Citirana su anketna pitanja u cijelosti, radi kratkoće upitnika.
[30] U razgovoru s profesorima ispitanih razreda, dobila sam takav uvid u njihov plan i program.
[31] Grgur, autor skladbi knjige glazbene umjetnosti.

3. Jesu li sljedeće tvrdnje točne:

„Gregorijansko pjevanje pjevalo se izvorno bez pratnje instrumenata.

Da / Ne/ Nisam siguran/-na

Gregorijansko pjevanje definira se kao *a capella* pjevanje, dakle gregorijansko pjevanje pjeva se bez pratnje instrumenata. (McKinnon, 2001.) Poznavanje ove tvrdnje bitno je učenicima za slušno prepoznavanje primjera gregorijanike.

4.[32] „Gregorijansko pjevanje dio je pjeva rimokatoličke crkve."

Da / Ne / Nisam siguran/-na

Budući da gregorijansko pjevanje svoje korijene vuče još iz starorimskog pjevanja koje počiva na tradiciji rimokatoličke crkve, lako je zaključiti kako su i Karolinzi preuzeli takvo vjerovanje, stoga i gregorijansko pjevanje pripada pjevu Rimokatoličke crkve. (Hucke, Dyer 2001.)

5. „Gregorijansko pjevanje izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama"

Da / Ne / Nisam siguran/-na

Hiley u svojoj knjizi piše kako danas gregorijansko pjevanje izvode profesionalni crkveni glazbenici te ostali članovi molitvenih zajednica koji su učili pjevati napjeve, ali ne kao profesionalni glazbenici, već štovatelji rimokatoličke vjere. Također, kaže da je i u razdoblju srednjeg vijeka bilo tako. Stoga se može reći da gregorijansko pjevanje nisu izvodili samo svećenici i redovnice, već i ostali sudionici misnih slavlja, tada češće ipak školovani pjevači. (Hiley, 2009.)

6. Na kojem je europskom prostoru u srednjem vijeku gregorijansko pjevanje nastalo?

U Franačkoj državi / U Rimu / Nisam siguran/-na

[32] Iako ovo pitanje pripada trećem slijedu pitanja, odlučila sam se za ovakvu numeraciju radi lakše analize rezultata istraživanja.

Po novim je spoznajama gregorijansko pjevanje nastalo u Franačkoj prema moralnom uzoru rimske crkve (Breko Kustura, 2018).

7. Od kada potječu najstariji zapisi gregorijanskog pjevanja?

Iz 4. stoljeća / Iz 9. stoljeća / Ne postoji zapis gregorijanskog pjevanja, jer se prenosilo usmenom predajom / Nisam siguran/-na

Hiley u svojoj knjizi kaže kako je u 9. stoljeću pronađeni prvi dokazi o notaciji gregorijanskog pjevanja u Franačkoj, što se može vidjeti i u nešto kasnije napisanom djelu *De harmonica institutione* Hucbalda iz Saint-Amana koji spominje već ranije uspostavljenu notaciju u 9. stoljeću u Franačkoj (Hiley, 1993).

8. Kako se zovu notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo?

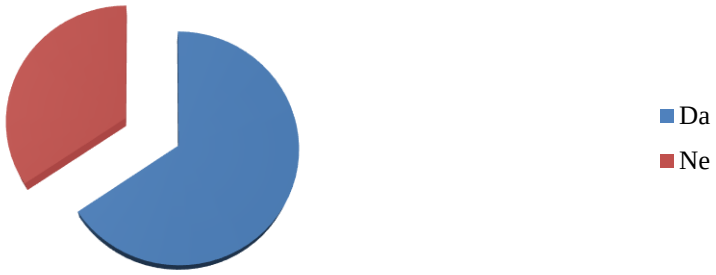
Modusi / Neume

Hiley govori kako riječ *neuma* označava notacijski znak koji predstavlja melodijsko označavanje razne crkvene glazbe, naravno kao i gregorijanike (Hiley, 2001).

7.5. Rezultati istraživanja na učenicima osmog razreda osnovnih škola

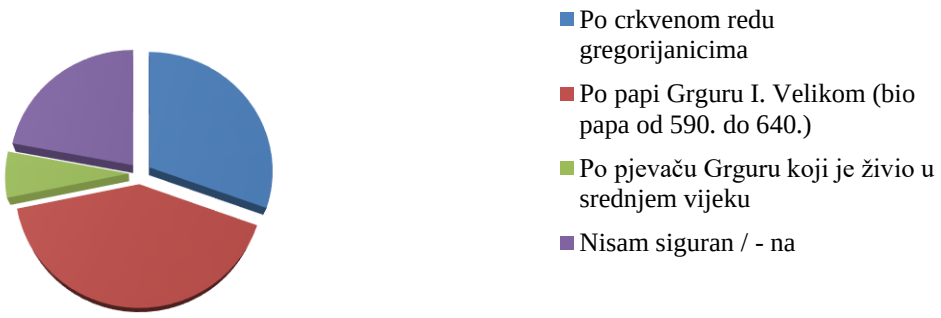
U tri osnovne škole ispitano je 177 učenika redovnog programa (N[33] = 177).

1. Jesi li čuo/-la za pojam gregorijansko pjevanje?

Od 177 ispitanih učenika koji su sudjelovali u istraživanju, njih 166, odnosno 65,53% čulo je za pojam gregorijansko pjevanje, što ostavlja preostalih 61 učenika, odnosno 34,47% koji su se izjasnili kako nisu čuli za taj pojam.

2. Po komu je gregorijansko pjevanje dobilo naziv?

Od 177 ispitanih učenika za pitanje „Po komu je gregorijansko pjevanje dobilo naziv?“, njih 73, odnosno 41,24% se odlučilo za točan odgovor „Po papi Grguru I. Velikom (bio papa od 590. do 640.)“. Nešto manji postotak od 30,5%, odnosno 54 učenika odlučilo se za odgovor „Po crkvenom redu gregorijanicima“. Odgovor „Nisam siguran/-na“ odabralo je 39 učenika, odnosno 24,04%, dok je najmanji broj učenika, njih 11, odnosno 6,22% odabralo odgovor „Po pjevaču Grguru koji je živio u srednjem vijeku“.

[33] Broj ispitanika.

Jesu li sljedeće tvrdnje točne:

3. Gregorijansko pjevanje pjeva se izvorno bez pratnje instrumenata.

Iako je tvrdnja „Gregorijansko pjevanje pjeva se izvorno bez pratnje instrumenata“ jedna od osnovnih kod poznavanja tematike gregorijanskog pjevanja, čak 71 učenik, odnosno 40,11% njih odlučilo se za odgovor „Nisam siguran/-na“. Približno tom broju, njih 70, odnosno 39,54% odlučilo se za odgovor „Da“, dok njih 20,33%, odnosno 36 učenika misli kako se gregorijansko pjevanje ne pjeva izvorno bez pratnje instrumenata.

4. Gregorijansko pjevanje dio je pjeva rimokatoličke crkve.

Od 177 ispitanih učenika za tvrdnju „Gregorijansko pjevanje dio je pjeva rimokatoličke crkve“ njih 85 odnosno 48,03% odlučilo se za odgovor „Da“, te smatra da je gregorijansko pjevanje dio pjeva rimokatoličke crkve. 42,37%, odnosno 75 učenika odabrali su odgovor „Nisam siguran/-na“, dok njih 17, odnosno 9,6% ne svrstava gregorijansko pjevanje pod rimokatoličku crkvu.

5. Gregorijansko pjevanje izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama.

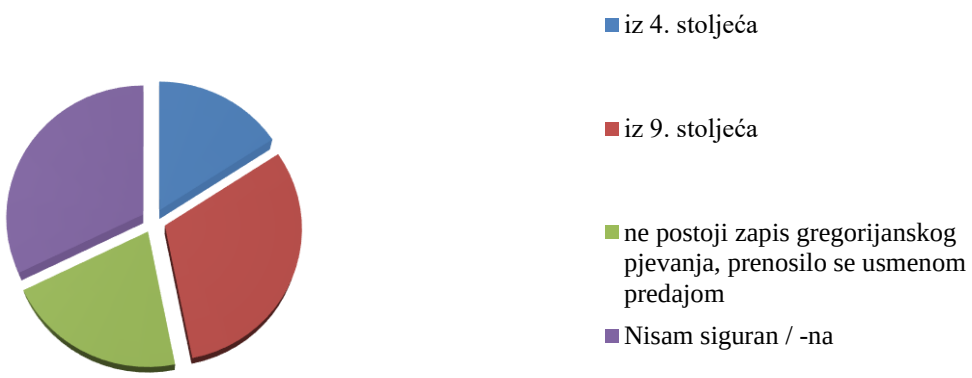
Od 177 ispitanih učenika za tvrdnju „Gregorijansko pjevanje izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama“ njih 75, odnosno 42,37% odlučilo se za odgovor „Ne“, te smatra da gregorijansko pjevanje ne izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama. Njih 37, odnosno 20,09% smatra kako baš samo svećenici i redovnice izvode gregorijansko pjevanje, dok njih 65, odnosno 63,72% nije sigurno u točan odgovor.

6. Na kojem je europskom prostoru u srednjem vijeku gregorijansko pjevanje nastalo?

Od 177 ispitanih učenika, za pitanje „Na kojem je europskom prostoru u srednjem vijeku gregorijansko pjevanje nastalo?“ njih 42,37%, odnosno 75 označilo je odgovor „Nisam siguran/-na“. Ostali ispitanici, njih 57, odnosno 32.2% kaže da je gregorijansko pjevanje nastalo u Rimu, dok se za točan odgovor „U Franačkoj državi“ odlučilo njih 45, odnosno 25,43%.

7. Od kada potječu najstariji zapisi gregorijanskog pjevanja?

Od 177 ispitanih učenika, za pitanje „Od kada potječu najstariji zapisi gregorijanskog pjevanja?“, njih 55, odnosno 31,07% kaže kako najstariji zapisi gregorijanskog pjevanja potječu iz 9. stoljeća. Njih 37, odnosno 20,9% kaže kako ne postoji zapis gregorijanskog pjevanja, već da se ono prenosilo usmenom predajom. 28 učenika, odnosno njih 15,81% smatra kako je najstariji zapis gregorijanskog pjevanja zabilježen u 4. stoljeću, dok se veliki broj učenika, njih 57, odnosno 32,2% odlučio za odgovor „Nisam siguran/-na“.

8. Kako se zovu notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo?

Od 177 ispitanih učenika, za pitanje „Kako se zovu notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo? Njih 123, odnosno 69,5% kaže da su imena notnih znakova modusi, dok preostalih 54 učenika, njih 30,5% smatra da su neume notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo.

7.6. Rezultati istraživanja na učenicima prvog razreda opće, matematičke i klasične gimnazije

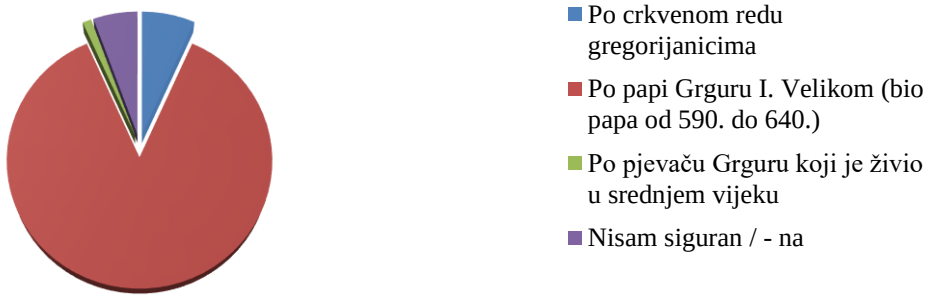
U pet zagrebačkih gimnazija ispitano je 89 učenika u tri gimnazijska programa: opći, klasični i matematički smjer po redovitom planu i programu.

1. Jesi li čuo/-la za pojam gregorijansko pjevanje?

Od 89 ispitanih učenika koji su sudjelovali u istraživanju, njih 86, odnosno 96,62% čulo je za pojam gregorijansko pjevanje, što ostavlja preostala 3 učenika, odnosno 3,38% koji su se izjasnili kako nisu čuli za taj pojam.

2. Po komu je gregorijansko pjevanje dobilo naziv?

Od 89 ispitanih učenika, za pitanje „Po komu je gregorijansko pjevanje dobilo naziv?“, njih 77, odnosno 86,64% se odlučilo za točan odgovor „Po papi Grguru I. Velikom (bio papa od 590. do 640.)“. Njih 6,74%, odnosno 6 učenika odlučilo se za odgovor „Po crkvenom redu gregorijanicima“. Odgovor „Nisam siguran/-na“ odabralo je 5 učenika, odnosno 5,61%, dok je samo jedan učenik, odnosno 1,12% odabrao odgovor „Po pjevaču Grguru koji je živio u srednjem vijeku“.

Jesu li sljedeće tvrdnje točne:

3. Gregorijansko pjevanje pjeva se izvorno bez pratnje instrumenata.

Od 89 ispitanih učenika, njih 68, odnosno 76,40% misli kako se gregorijansko pjevanje pjeva izvorno bez pratnje instrumenata. Odgovor „Nisam siguran/-na“ odabralo je 19 učenika, odnosno 21,35%, dok samo dvoje učenika, odnosno 2,25% ispitanika misli kako se gregorijansko pjevanje pjevalo izvorno uz pratnju nekih instrumenata.

4. Gregorijansko pjevanje dio je pjeva rimokatoličke crkve

Od 89 ispitanika, s tvrdnjom „Gregorijansko pjevanje dio je pjeva rimokatoličke crkve“ slaže se 61 učenik, odnosno 68,54% ispitanika. Odgovor „Nisam siguran/-na“ odabrala su 22 učenika, odnosno 24,72%, dok njih 6,74%, odnosno 6 učenika misli kako gregorijansko pjevanje nije dio pjeva rimokatoličke crkve.

5. Gregorijansko pjevanje izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama.

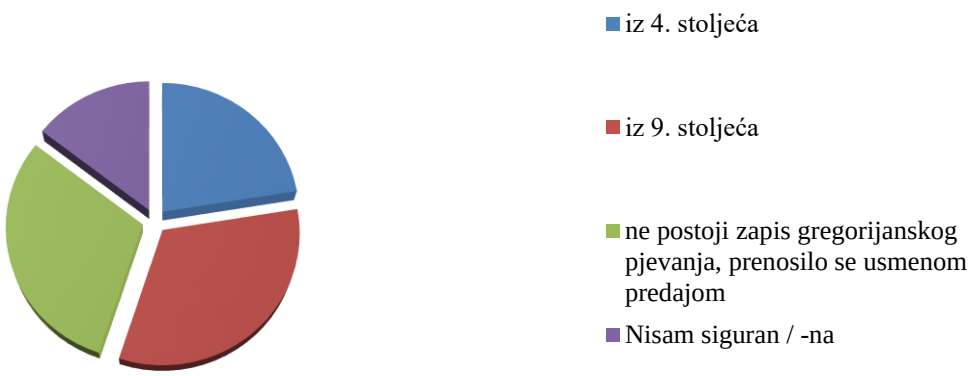
Od 89 ispitanika, s tvrdnjom „Gregorijansko pjevanje izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama“ najveći broj ispitanih učenika se ne slaže, čak njih 47, odnosno 52,8%. Preostalih 26 učenika, odnosno 29,2% slaže se s tvrdnjom, dok se 16 učenika, odnosno njih 18% izjašnjava odgovorom „Nisam siguran/-na“.

6. Na kojem je europskom prostoru u srednjemu vijeku gregorijansko pjevanje nastalo?

Od 89 ispitanika, na pitanje „Na kojem je europskom prostoru u srednjem vijeku gregorijansko pjevanje nastalo?“ više od polovice ispitanika, njih 48, odnosno 53,93% misli kako je gregorijansko pjevanje nastalo u Rimu. 25,84%, odnosno 23 učenika misle kako je to bilo u Franačkoj državi, dok se preostalih 18 učenika, odnosno 20,22% odlučilo za odgovor „Nisam siguran/-na“.

7. Od kada potječu najstariji zapisi gregorijanskog pjevanja?

Od 89 ispitanika, na pitanje „Od kada potječu najstariji zapisi gregorijanskog pjevanja“ trećina, odnosno 29 učenika koji čine 32,58% ispitanika, odgovorilo je „iz 9. stoljeća“. Dva učenika manje, njih 27, odnosno 30,34% misli kako zapis gregorijanskog pjevanja ne postoji, već da se ono prenosilo usmenom predajom. Za odgovor „Iz 4. stoljeća“ odlučilo se 20 učenika, odnosno 22,47%, dok 13 ispitanih učenika, odnosno 14,16% nije sigurno u odgovor.

8. Kako se zovu notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo?

Od 89 ispitanih učenika, njih 60, odnosno 67,42% misli kako su modusi notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo, dok preostalih 29 učenika, odnosno 32,58% misli kako su ti znakovi neume.

7.7. Komentari rezultata istraživanja

Kod rezultata istraživanja provedenog na učenicima osmog razreda osnovne škole vidljivi su veliki postoci kod odgovora „Nisam siguran/-na“. U tvrdnjama poput „Gregorijansko pjevanje pjeva se bez pratnje instrumenata“, „Gregorijansko pjevanje izvode samo svećenici i redovnice u samostanima i crkvama“ te pitanja o području nastanka gregorijanskog pjevanja i/li o najranijim notnim zapisima gregorijanskog pjevanja postotak tog odgovora veći je nego točan ili ostali ponuđeni odgovori. Više je mogućih uzroka velikog postotka ovakvih odgovora. Prije svega razlog su osnovnoškolski udžbenici koji često ne sadrže dovoljno detaljne podatke o gregorijanskom pjevanju i okolnostima njegova nastanka, kao i česta nezainteresiranost učenika za sadržaj predmeta, posebice ove tematike, što su i sami učenici potvrdili za vrijeme provođenja istraživanja.

Zanimljivo je i to da 34,47% učenika koji su sudjelovali u istraživanju nisu čuli za gregorijansko pjevanje, što bi jednostavnije značilo – svaki treći učenik, gdje razlog može biti u načinu održavanja nastave glazbene kulture, posvećenosti i informiranosti nastavnika o srednjovjekovnoj crkvenoj glazbi, ili pak učenikova osobna nezainteresiranost za ovu tematiku.

Od sedam pitanja koja su se ticala naziva, načina izvođenja, mjesta i vremena nastanka ili imenovanja pojedinih ključnih pojmova, na samo tri pitanja veći je postotak učenika osmih razreda osnovnih škola odgovorio točnim odgovorom od ostalih ponuđenih, što čini 42,86% točnosti.

Kod rezultata provedenog na učenicima prvog razreda opće, klasične i matematičke gimnazije, čiji uzorak se promatrao jednako, bez obzira na gimnazijsko usmjerenje, skoro svi učenici, odnosno njih 96,62% čulo je za gregorijansko pjevanje, stoga su dobiveni rezultati s većim postocima točnih odgovora i manjim postocima odgovora „Nisam siguran/-na“ očekivani.

Od sedam pitanja koja su se odnosila na naziv, način izvođenja, mjesto i vrijeme nastanka ili imenovanja pojedinih ključnih pojmova, na pet pitanja veći je postotak učenika prvog razreda gimnazija odgovorio točnim odgovorim od ostalih ponuđenih, što čini 71,43% točnosti.

Za pitanje „Na kojem je europskom prostoru u srednjem vijeku gregorijansko pjevanje nastalo?“ su učenici osmog razreda osnovne škole, kao i učenici prvog razreda srednje škole u

većim postocima odgovorili netočnim odgovorom, gdje čak više od polovice ispitanika u gimnazijama (53,93%) misli kako je gregorijansko pjevanje nastalo u Rimu, dok je postotak za točan odgovor „u Franačkoj“ skoro jednak u osnovnoškolaca i srednjoškolaca (cca. 25%). Isto tako, za pitanje „Kako se zovu notni znakovi kojima se gregorijansko pjevanje zapisivalo?“ su učenici obje ispitane skupine u većim postocima odgovorili netočnim odgovorom, gdje dvije trećine ispitanika misli kako su ti znakovi modusi, a ne neume, koje su ipak točan odgovor.

Iako je između dvije ispitane skupine, učenika osmih razreda osnovne škole i učenika prvih razreda srednje škole, razlika od samo godinu dana starosti, nakon završenog prvog razreda gimnazijskog programa učenici su s većim postotkom točno odgovorili na pitanja, te su u manjim postocima odgovorili odgovorom „Nisam siguran/-na“ za razliku od učenika u osmim razredima osnovne škole. Istraživanje je pokazalo kako bi osnovnoškolski udžbenici trebali biti bogatiji glazbenim primjerima, pričama te detaljnijim podacima o mjestu i vremenu nastanka korala, dok bi se u osnovnoškolskim te gimnazijskim udžbenicima, učenicima svakako više trebalo spominjati notaciju gregorijanskog pjevanja i ostale rane glazbe.

8. Zaključak

Analizom ponuđenih udžbenika koji se danas koriste u nastavi glazbene kulture, odnosno glazbene umjetnosti, možda neatraktivna tema poput gregorijanskog pjevanja ima svoju relativno dobru obradu u udžbeniku školske knjige za prvi razred gimnazije *Glazbena umjetnost* 1 Nade Medenice. Ovim diplomskim radom želi se upozoriti na trenutne spoznaje o gregorijanskom pjevanju. Osim tekstovnih i glazbenih produkcija popis literature obogaćen je i nosačima zvuka koji imaju sugestivnu namjenu, ne samo kao temelj ovog rada kojim sam proučavala činjenice vezane uz gregorijaniku i crkvenu glazbu srednjeg vijeka, već i kao svojevrsna sugestija autorima budućih udžbenika da iskoriste aktualne snimke koje na povijesno osviješten način prilaze interpretaciji gregorijanskg pjevanja.

Anketnim istraživanjem zaključila sam kako su iz neažuriranih i pomalo zastarjelih podataka koji se nalaze u hrvatskim udžbenicima proizašle krive informacije o gregorijanskom pjevanju. Te se pogreške odnose na mjesto nastanka, autorizaciju i, posebice u osnovnim školama, svojevrsnu nezainteresiranost za temu crkvene glazbe srednjeg vijeka, samim time i gregorijanskog pjevanja.

Ovim diplomskim radom želim potaknuti sve učitelje glazbe, ali i autore današnjih udžbenika na konzultiranje radova onih autora koji su u posljednjih tridesetak godina pisali o tematici srednjeg vijeka i gregorijanskog pjevanja na stranim jezicima, ali i na hrvatskom (Katarina Koprek, Koraljka Kos, Stanislav Tuksar, Jerko Bezić, Miho Demović, Ennio Stipčević, Katarina Livljanić, Hana Breko Kustura, Hrvoje Beban) kako bi uz stručnu literaturu i nosače zvuka upotpunili sadržaje udžbenika i predstavili razdoblje srednjeg vijeka s točnim i aktualnim spoznajama te valjanim glazbenim i notnim primjerima.

9. Literatura

Bäuml, F. (1980.) Varieties and Consequences of Medieval Literacy and Illiteracy. U: *Speculum*, 55(2), str. 237.-265. (pristup: 29. lipnja 2018.) [www.jstor.org/stable/2847287.]

Bower, Calvin M. (2008.) The transmission of ancient music theory into the Middle Ages. U: Thomas Christensen (ur.). *The Cambridge History of Western Music Theory*. Cambridge: Oxford University Press, str. 136.-167.

Breko Kustura, Hana. (2018.) *Crkvena jednoglasna glazba srednjega vijeka - Gregorijanski koral*, rukopis

Breko Kustura, Hana (2008.) Primjeri jednostavnog liturgijskog višeglasja iz Hrvatske europskome kontekstu, *Arti Musices*, 39(1), str. 3. – 33.

Breko Kustura, Hana (2003.) Among the Beneventan, Italian, South German and Hungarian Traditions - Research Aspects of Croatian Medieval Plainchant Sources. U: *Journal of Croatian Studies*. 42(1), str. 53.-71.

Breko Kustura, Hana (2003.) Non Beneventan Plainchant Relics in Medieval Dalmatia. U: *Journal of Croatian Studies*. 42(1), str. 71.-93.

Breko Kustura, Hana (2003.) Raritetni napjevi u čast lokalnih patrona-odabir i rekonstrukcija napjeva iz repertoara hrvatskih i talijanskih liturgijsko-glazbenih kodeksa. U: M. Steiner (ur.) *Religijske teme u glazbi. Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 15. prosinca 2001.* Zagreb: Filozofsko-teološki fakultet Družbe Isusove, str. 49.-69.

Breko Kustura, Hana (2004.) The so-called „Liber sequentiarum et sacramentarium“ Šibenik, Monastery of Franciscans the Conventuals, 11th Century: The Oldest Medieval Missal of Pula, Istria. U: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 45(1-2), str. 37.-54.

Breko Kustura, Hana (2005.) Hrvatski srednjovjekovni glazbeni kodeks – na razmeđi različitih kulturnih tradicija. U: Budak, N. (ur.). *Svečani zbornik u čast Tomislava Raukara.* Zagreb: Filozofski fakultet Zagreb, str. 107.-120.

Breko Kustura, Hana (2006.) Kirchenmusik Kroatiens: vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Ein Überblick, Kirchenmusik auf dem Balkan, Brunnen, Weger Verlag. str. 97.-119.

Breko Kustura, Hana (2008.) Iz repertoara hrvatskih srednjovjekovnih glazbenih kodeksa-napjevi u čast lokalnih svetaca, Hagiologija: kultovi u kontekstu. U: A. Marinković i T. Vedriš (ur.). *Zbornik radova prvog kongresa „Hagiothece“ održanog u Dubrovniku u listopadu 2005.* Zagreb: Leykam International d.d., str. 77.-87.

Ćaleta, Joško. (2013.) Revitalizacija i prezentacija crkvenog pučkog pjevanja.. (glagoljaškog) pjevanja na primjeru manifestacije Puče moj u Zatonu kod Šibenika. U: *Titus*, 6 i 7, str. 263. – 284.

Corbin, Solange. (1977.) Die Neumen. U: Artl, W. (ur.). *Paleographie der Musik*. 1(3)

Crocker, Richard L.)1989.) The Early Middle Ages to 1300 / The new Oxford History of music 2. U: Hiley, David (ur.). Oxford: Oxford University Press

Dvořák, Vlasta; Jeličić Špoljar, Margita; Kirchmayer Bilić, Eva. (2014.) *Allegro 8 – u glazbenom svijetu*. U: Petra Pavić (ur.). Zagreb: Školska knjiga

Dyer, Joseph (2014.) Schola Cantorum U: *Oxford Music Online*. Oxford University Press, 2014. (pristup: 29. lipnja 2018.) [http:////www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000052368.]

Forrest Kelly, Thomas (1989.) *The Beneventan chant*. Cambridge: Cambridge University Press

Grout, Donald Jay (1960.) *A History of Western Music*. New York: W.W. Norton & Company INC.

Hiley, David (2009.) *Gregorian Chant*. New York: Cambridge University Press

Hiley, David (1993.) *Western Plainchant*. New York: Oxford University Press

Hiley, David (2001.) Neuma. U: *Oxford Music Online*. Oxford University Press (pristup: 1. rujna 2018.) [http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000019776]

Hudovsky, Zoran (1971.) Arti Musices. U: Andreis, Josip, ur. *Neumatski rukopis Agenda pontificalis MR 165 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*. 1. str. 17.-30.

Hucke, Helmut, Dyer, Joseph. (2001.) Old Roman Chant. U: *Oxford Music Online*. Oxford University Press (pristup: 29. lipnja 2018.) [http:////www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000011725.]

Judkin, Jeremy (1989.) *Music in Medieval Europe.* London: Pearson Education Inc.

Koprek, Katarina (2008.) Glazba kao sredstvo evangelizacije. Razmišljanja o duhovnoj, svetoj i liturgijskoj glazbi. U: *Obnovljeni život*, 63(2), str. 127. – 136. (pristup: 29. lipnja 2018.) [https://hrcak.srce.hr/24620]

Levy, Kenneth (1998.) *Gregorian Chant and the Carolingians*. Princeton: Princeton University Press

Lord, Susane (2008.) *Music in the Middle Ages: A Reference Guide*. Greenwood Press

Marović, Šime (2009.) Glazba i bogoslužje: Uvod u crkvenu glazbu. Split: Crkva u svijetu, 2009.

Martinjak, Miroslav (1997.) Gregorijansko *pjevanje - Baština i vrelo rimske liturgije*. Zagreb: Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika, 1997.

Martinjak, Miroslav (1993.) *Riječ i melodija u liturgijskoglazbenim vrstama*. Zagreb: Vlastita naklada

McKinnon, James (2001.) Gregorian chant. U: *Oxford Music Online*. Oxford University Press (pristup: 29. lipnja 2018.) [http:////www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000011726]

McKinnon, James (2001.) Gregory The Great. U: *Oxford Music Online*. Oxford University Press (pristup: 29. lipnja 2018.) [http:////www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000011733]

Medenica, Nada (2014.) *Glazbena umjetnost 1*. U: Petra Pavić; Slavenka Halačev (ur.), Zagreb: Školska knjiga

Möller, Hartmut; Rudolf, Stephan (ur.). Die Musik des Mittelalters, Neues Handbuch der Musikwissenschaft 2. Laaber: Laaber-Verlag, 1991.

Perak-Lovričević, Nataša; Ščedrov, Ljiljana (2011.) *Glazbeni kontakti 1*. U: Marija Odak Zidanić (ur.). Zagreb: Profil

Perak-Lovričević, Nataša; Ščedrov, Ljiljana; Ambruš Kiš, Ružica (2006.) *Glazbeni susreti 1. vrste*. U: Zlatko Klanac (ur.), Zagreb: Profil International

Powers, Harold; Wiering, F; Porter, J. etc. (2001.) Mode. U: *Oxford Music Online*. Oxford University Press (pristup: 29. lipnja 2018.) [http:////www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000043718.]

Raguž, Nevenka; Lazarić, Tonka; Štefanac, Zoran; Gašpardi, Ante (2014.) *Svijet glazbe 8*. Zagreb: Alfa d.d.

S.N. Koral. U: Ravlić, S. (gl. ur.). Hrvatska enciklopedija [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža (pristup: 29. lipnja 2018.) [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33119]

S.N. Modus. U: Ravlić, S. (gl. ur.). Hrvatska enciklopedija [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža (pristup: 29. lipnja 2018.) [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41497]

S.N. Skriptorij. U: Ravlić, S. (gl. ur.). Hrvatska enciklopedija [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža (pristup: 29. lipnja 2018.) [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56503#top]

S.N. (2000.) Srednjovjekovne glazbene kulture na istočnoj i zapadnoj obali Jadrana do

početka 15. stoljeća - Medieval Musical Cultures on the Eastern and Western Shores of the Adriatic until the Beginning of the 15th Century. Proceedings of the International Musicological Symposium Held in Split, Croatia, 21.-24.05.1997. U: Tuksar, Stanislav (ur.). *Muzikološki zbornici 8*. Zagreb: Hrvatsko Muzikološko Društvo

Ščedrov, Ljiljana; Marić, Saša (2014.) *Glazbena osmica*. Ružica Ambruš-Kiš (ur.). Zagreb: Profil

Snoj, Jurij (1999.) *Gregorijanski koral: glasbovni prikaz*. Ljubljana: Založba, 1999.

Solesmes, Tournai (1889.) Paléographie der Musik, nach den Planen Leo Schrades. U: Artl, W (ur.), 10(1).

Tkalec, Gabrijela s. M. Vlasta (2008.) *Gregorijansko pjevanje – usmena predaja i zapis*. Zagreb: Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika

Treitler, Leo (2003.) *With Voice and Pen: Coming to Know Medieval Song and How It Was Made*. Oxford: Oxford University Press,

Stäblein, Bruno (1975.) Schriftbild der einstimmigen Musik. U: Bachman, W (ur.). *Musikgeschichte in Bildem.* 3(4)

Nosači zvuka:

Ansambl Dialogos, Katarina Livljanić, Francuska

Dalmatica, 2016. Arcana. A395

Abbo Abbas - French and English Polyphony from around 1000, 2008. Ambronay Editions. AMY017

Terra Adriatica, 1998. Empreinte Digitale. ED 13107

Chant Wars, 2004. Deustche Harmonia Mundi / Sony BMG

Tondal's Vision, 2003. Arcana. A329

Ansambl Organum, Marcel Pérès, Francuska

Codex Chantilly: airs de cour du XIVe siècle. 1987. Harmonia Mundi 901252

Chants Cisterciens. 1999. Harmonia Mundi. 901392

Ansambl Sequentia, Benjamin Bagby, Francuska

Vox Iberica II: Codex Las Huelgas, 1992. Deutche Harmonia Mundi

Hildegard von Bingen: Laudes de Sainte Ursule, 1997. Harmonia Mundi 901626

Ansambl Anonymous 4, New York

Four Centuries of Chant, 2009. Harmonia Mundi